

SESIUNEA ANUALĂ DE COMUNICĂRI ȘTIINȚIFICE A INSTITUTULUI DE ARHEOLOGIE „VASILE PÂRVAN”

Desfășurată în perioada 28–30 martie 2018, Sesiunea anuală de comunicări științifice, „Metodă, teorie și practică în arheologia contemporană”, a Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan” a fost dedicată Centenarului Marii Uniri (1918–2018).

Cu toate că numărul secțiunilor (19) a rămas același ca la sesiunea din 2017, repartizarea lor pe epoci și pe problematici s-a schimbat. Numărul secțiunilor dedicate Evului Mediu a crescut la șapte, egalându-l pe cel al secțiunilor în care s-au prezentat comunicări privind epoca preistorică. Aceasta s-a datorat numărului mare de specialiști din Republica Moldova, care au onorat invitația de a participa la sesiunea Institutului (18), cei mai mulți dintre ei susținând comunicări legate de probleme ale epocii migrațiilor și medievale. Alături de invitații din Republica Moldova, la sesiune au participat și specialiști din alte țări (Germania, Bulgaria), angrenați în proiecte comune cu cercetători din România. Celor 14 secțiuni de preistorie și Ev Mediu li s-au adăugat patru secțiuni cu comunicări despre epocile greacă și romană și una de generalități, numărul total de comunicări înscrise în program fiind de 83 (dintre care au fost prezentate 80¹).

Chiar dacă au fost încadrate în secțiunea de generalități, datorită interesului mare, dar mai ales valorii lor ca modele de abordare, comunicările din prima secțiune au atras atenția printr-o remarcabilă îmbinare a principiilor teoretice cu aplicarea lor la cazuri concrete. De exemplu, demersul asupra credibilității interpretării vestigiilor arheologice s-a concentrat pe analiza poziției sitului, având ca exemplu sugestiv promontoriul Saharna Mare, iar noile interpretări privind funcționalitatea unor așezări preistorice au avut în vedere studierea, sub aspect geologic și hidrologic, a zonei lacurilor sărate din Bărăgan. Rezultatele cercetărilor interdisciplinare nu trebuie doar juxtapuse, ci examinate colectiv, a fost concluzia altei comunicări din secțiunea de generalități, concluzie a cărei validitate a fost pe deplin confirmată, în cadrul aceleiași secțiuni, prin compararea datelor arheologice și a celor furnizate de analizele radiocarbon asupra mortarelor din cetatea Feldioara.

Numitorul comun a 34 de comunicări l-a constituit faptul că se refereau la epoca denumită, foarte general, preistorie. De-a lungul a două zile, au putut fi audiate comunicări cu tematici și metode de cercetare de o mare diversitate, ilustrând cât de minuțioasă, rafinată și sofisticată a devenit analiza aspectelor unei epoci care nu are

¹ Rezumatele comunicărilor înscrise în program, dar care nu au fost susținute, au titlurile încadrate între paranteze drepte.

sursele scrise drept ajutor pentru cea mai mare parte din lungă sa desfășurare cronologică. Foarte multe comunicări s-au concentrat pe prezentarea rezultatelor cercetărilor arheologice, dintr-o singură campanie sau mai multe (Românești – *Dumbrăvița* și Temerești – *Dealul Vinii*, Pietrele – *Măgura Gorgana*, Cheile Vârghișului, Șoimești, Trinca – *Izvorul lui Luca*, Adâncata – *Dealul Lipovanului*, Niculițel – *Corneț*, Seaca – Logrești, Bodești – *Cetățuia Frumușica*, Saharna Mare, București – *Fundeni*, Butuceni–Vest, Stoina – *Cetate*), dar este de remarcat că descrierile detaliate au constituit doar punctul de plecare al unor discuții care au implicat analize pertinente ale unor fenomene observate pe spații și în perioade de timp mult mai largi. Examinările materialului litic de la Slava Rusă, ale perlelor din scoici de apă dulce din sudul României, ale depozitului de piese metalice de la Feldioara sau ale pieselor din os și corn de la Cărlomănești și din alte situri contemporane au însemnat mult mai mult decât demersuri tipologice sau de tehnologie a realizării pieselor, ilustrându-se ca adevărate modele de interpretare a funcționalității, semnificației și contextului obiectelor analizate. Numeroasele comunicări care au abordat descoperiri funerare (complexele culturii Dudești de la Căscioarele, mormintele de înhumare neolitice târzii de la Iclod, înmormântările copiilor în necropola Hamangia de la Cernavoda – *Columbia D*, ritul funerar al comunităților de tip Gordinești din interfluviul pruto-nistean, tumulii de la Bârsești și Vrâncioaia, necropola de incinerare de la Baley, movilele de la Crihana Veche – *La Pietricei*, necropolele hallstattiene târzii de la nordul Dunării) au oferit o imagine completă asupra stadiului cercetării unui domeniu căruia tocmai dificultatea problemelor îi conferă o dinamică remarcabilă și o complexitate fără precedent. Aceste demersuri, devenite deja tradiționale în cercetarea epocii preistorice, au fost completate de tipuri mai noi de abordări, al căror potențial și aport remarcabil la clarificarea unor aspecte ale vieții cotidiene nu poate fi neglijat: relația dintre om și mediul înconjurător prin prisma resturilor animale folosite ca sursă de hrană sau ca materie primă pentru diferite piese din siturile de la Buda, Icoana, Hârșova, rolul produselor lactate în neoliticul din România, pe baza analizelor reziduale, dar și a discuției asupra vaselor interpretate drept strecurători, analize de arheometrie pe ceramica culturii Boian de la nordul Dunării, studierea cu microscopul electronic a podoabelor neolitice din jad, analize XRF sau prin microscopie electronică a podoabelor de aur eneolitice. Nu în ultimul rând, merită menționată contribuția numismaticii la completarea, uneori cu amănunte neașteptate, a imaginii anumitor perioade, așa cum a dovedit prezentarea unui tezaur de monede istriene de argint din Republica Moldova.

Deși nu atât de numeroase ca prezentările referitoare la epoca preistorică sau medievală, cele 18 comunicări (dintre care doar 16 au fost susținute) încadrate în patru secțiuni dedicate epocilor greacă și romană s-au ilustrat printr-o întregire a cunoașterii asupra unui spațiu larg. Cercetarea, cu tradiție deja de peste 100 de ani, a specialiștilor din Muzeul Național de Antichități, devenit Institutul de Arheologie din București, asupra siturilor din epoca greacă și romană din Dobrogea, a adus multe

noutăți și anul acesta. Mormintele tumulare de la Callatis, cercetările arheologice de la Histria – sectoarele *Zona Sacră*, *Acropolă Centru-Sud* și *Sud*, Tropaeum Traiani – *cartierul sudic* și Troesmis au arătat că, la înnoirea demersurilor de cercetare, pe teren sau de cabinet, contribuie exemplar și arheologia epocii clasice. Cartarea amforelor grecești din spațiul pruto-nistrean, descoperite în intervalul cuprins între anii 2008 și 2017, a detaliat și completat, cu informații inedite, tabloul relațiilor dintre greci și populațiile socotite de către ei drept „barbari”, deveniți parteneri într-un schimb care a depășit cu mult granița unui simplu comerț, intrând în sfera influențelor și a preluărilor reciproce. Importante situri din Dacia, fie ele de statut urban sau rural, precum Tibiscum, Romula sau Cioroiu Nou au fost un prilej pentru schimburi de idei, informații și sugestii în cadrul unui dialog adesea scilicitor prin erudiție și simțul umorului. Cercetările asupra granițelor romane s-au concentrat pe doi poli de referință, zona Porolissum și regiunea actuală a Munteniei (Câmpulung – *Jidova*, *Voinești*), nu numai pentru complexitatea dezbatărilor referitoare la probleme punctuale de cronologie sau de mod de construcție a fortificațiilor, dar și pentru curajul alegerii unei abordări inovatoare. Cele două prezentări de numismatică (descoperirile monetare din biserica paleocreștină de la Capidava și tezaurul de la Grădiștea de Munte, cu monede de la sfârșitul secolului al III-lea a.Chr. până în timpul domniei lui Traian), departe de a fi doar statistici aride, au ilustrat cât de mult poate câștiga, ca informație și mod de percepere a descoperirilor, un demers arheologic, completat de unul numismatic.

Deși prezentate în cadrul unor secțiuni diferite (una legată de epoca romană și una ținând de epoca medievală), prezentările asupra grupurilor de morminte sarmatice din Muntenia și Moldova și despre cercetările din centrul de producție ceramică de la Medieșu Aurit au arătat nu numai cât de departe în afara granițelor se poate percepe amprenta Imperiului roman, dar și cât de convenționale sunt, uneori, delimitările între epoci și cât de tare pot bloca, în cazul în care sunt aplicate mecanic, înțelegerea unor procese istorice.

Cele două zile pe parcursul cărora au fost audiate 27 de comunicări, încadrate în șapte secțiuni intitulate generic „Evul Mediu” au avut o însemnătate deosebită atât prin spectrul cronologic de câteva secole acoperit prin prezentări, cât și prin metodele de cercetare expuse sau care se puteau deduce. Începând de la așezări datate în secolul al IV-lea din spațiul de la est de Prut (Călmățui – *Râpa Dobrei* și *Milești III*), arheologia medievală a etalat, cu profesionalism, descoperiri de referință în situri datate în secolele VI–VII p.Chr. (Tuzara I, zona Ciuc și București – *Ciurel*), al VIII-lea (Sighișoara), IX–X (București – *Ciurel*), al X-lea (la sud de Constanța), X–XIII (Nufăru). Nu numai așezări rurale, ci și centre urbane, unele chiar faimoase, precum Cislădie, Târgșoru Vechi, Suceava, Târgoviște, Timișoara, s-au înscris în aria preocupărilor arheologilor sau ale colaboratorilor lor din domeniul arheometriei, fiind tot atâtea prilejuri de descifrare a unor aspecte inedite din viața politică, religioasă sau cotidiană. Cercetările arheologice sau investigațiile antropologice din necropolele de la Pecica Est – *Smart Diesel*,

Caransebeș – Centru, Lozova, Saschiz sau Nufăru au demonstrat că și cercetarea fenomenelor funerare din epoca migrațiilor sau cea medievală este capabilă de rezultate la fel de spectaculoase precum cea din domeniul preistoriei, și poate aduce completări esențiale, indiferent că studiază o perioadă cunoscută mai ales prin descoperiri arheologice sau una evidențiată și prin documente. Coroborarea datelor arheologice de cele cunoscute din sursele scrise a prilejuit conturarea tabloului realităților complexe și atât de schimbătoare, cunoscute în spațiul est-carpatic în cursul secolelor IX–XIII. Prezentările care au avut ca subiect studiul unor piese (prelucrarea statistică a ceramicii de la Bârlad – *Valea Seacă* și Mihălășeni, micile foițe de aur determinate ca aparținând „Tezaurului de la Pietroasa”, vasele de fontă din centrul de la Orheiul Vechi, fierul de marcat caii de la Lărguța, cupele boierești din secolul al XVI-lea descoperite în stânga Prutului) s-au integrat unui efort, remarcabil prin răbdare și acribie, răsplătit din plin cu rezultate care au schimbat percepția nu numai asupra pieselor în sine, ci și asupra valorii lor documentare. Nu în ultimul rând, prezentarea celor 100 de ani de arheologie a Evului Mediu din județul Arad a arătat că arheologii nu încetează să se gândească la felul în care disciplina lor ar putea să își rafineze metodele de abordare și să se îmbogățească prin analize interdisciplinare, într-un efort orientat spre ceea ce se percepe acum a fi viitorul cercetării în general.

Liana Oța*

REZUMATE

Probleme actuale ale arheologiei

Coeficientul de credibilitate a interpretării vestigiilor arheologice – Ion Niculiță (U Chișinău)

Evoluția istorică se realizează în cadrul a trei dimensiuni comensurabile: spațiul, timpul și condițiile în care se derulează evenimentele. În domeniul arheologiei, determinarea configurației reliefului, atât în perioada studierii sitului, cât și în cea a funcționării lui, reprezintă două lucruri diferite. Din aceste considerente, coeficientul credibilității poziției sitului este deformat. Ca exemplu, în urmărirea schimbării configurației reliefului, ar putea servi promontoriul Saharna Mare, pe care, în secolul IV–III a.Chr., a funcționat o așezare puternic întărită. Pe baza investigațiilor anterioare, s-a ajuns la concluzia că situl a fost fortificat numai în partea de vest, prin care promontoriul avea ieșire la lumea înconjurătoare. Cercetările mai recente au demonstrat că așezarea a fost complet înconjurată de un sistem complex de apărare, ceea ce înclină spre ideea unei configurații diferite a promontoriului în perioada respectivă față de cea actuală. Pantele lui erau mai line și accesibile mijloacelor de transport, iar formațiunea nu era atât de înaltă. Faptul devine clar, după observarea imaginii versantului de est, pe o fotografie din secolul al XIX-lea, pe care este întipărit drumul de țară care unea mănăstirea cu gospodăria agricolă care funcționează și în prezent în partea de nord-vest a cetății. Rectificările recente au contribuit efectiv la întărirea coeficientului credibilității față de acest subiect, dar el nu a devenit absolut. Actualmente, rămâne necunoscută adevărata formă a promontoriului în perioada edificării

* Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București; e-mail: loredanaota@yahoo.com.

cetății. Imposibilitatea de a fracționa cronologia evoluției geologice și geografice a zonei nu permite aprecierea adecvată a reliefului din perioadele preistorică și antică. Situații similare au fost surprinse și în alte obiective arheologice, precum Butuceni, Hansca, Potârca etc.

Interdisciplinaritățile locale și rasializarea diferențelor sociale – Alexandru Niculescu (IAB)

Importanța pe care a căpătat-o pentru arheologi cercetarea genetică în ultimele două decenii pare să confirme convingerea, foarte răspândită la noi, atât în interiorul tradițiilor locale de cercetare științifică, cât și în afara lor, că grupurile umane sunt constituite prin manifestarea unor trăsături biologice. Această situație se datorează, în parte, practicilor interdisciplinare locale, care constau de multe ori în simple juxtapuneri ale unor rezultate ale cercetării și nu merg până la examinarea colectivă a validității argumentelor, în contextul disciplinelor implicate.

Așezări preistorice din Câmpia Bărăganului. Noi interpretări privind funcționalitatea – Carmen Miu (CNAIR SA București)

Utilizând fotografii aeriene și imagini satelitare, care indică o locuire intensă a unor zone din Câmpia Bărăganului, și pornind de la conceptul potrivit căruia ecologia, ca studiu al plantelor și animalelor, în relație cu așezarea și în raport cu restul habitatelor din zonă, aduce o deosebită contribuție la noțiunea de arheologie contextuală, autoarea a studiat zona lacurilor sărate din Bărăgan, sub aspect geologic și hidrologic. Cumularea tuturor acestor surse constituie elemente de interpretare a tipurilor de urme identificate în imagini și determină emiterea unor ipoteze cu privire la locuirea acestui areal în preistorie, precum și la activitățile practicate de către comunitățile umane din zonă.

Presupunerea unei exploatări a zonelor salifere din Câmpia Bărăganului, în conexiune cu nucleele de locuire identificate prin analiza fotografiilor aeriene și a imaginilor satelitare, au determinat-o pe autoare să aprecieze că, pentru zonele din apropierea lacurilor sărate, se înregistrează o locuire intensă (cca 30 de puncte identificate în imaginile satelitare și aeriene), începând din perioada neolitică până în epoca modernă. De altfel, s-a demonstrat arheologic rolul important al surselor de sare încă din perioada neolitică, atunci când se produce sedentarizarea comunităților umane, în directă legătură cu domesticirea erbivorelor (ovine, caprine, bovine etc.).

Cu titlul de presupunere și sub rezerva că sunt absolut necesare verificări ample în teren, se poate avansa ideea că, pe lângă creșterea animalelor, activitatea comunităților epocii bronzului și epocii fierului din zona lacurilor din Bărăgan era legată și de exploatarea sării, cantitățile mari de cenușă putând fi și rezultatul unor arderi constante a masei lemnoase, deloc neglijabilă în acest areal în preistorie, utilizate probabil în procesul de obținere a sării prin evaporare.

Date noi despre cetatea Feldioara furnizate de analizele radiocarbon pe mortarele din zidărie. Avantajele, dezavantajele și limitările metodei arheometrice – Adrian Ioniță, Daniela Marcu Istrate (IAB), Corina Simion, Iuliana Stanciu, Tiberiu Sava (IFIN-HH)

Cercetările arheologice desfășurate în Cetatea Feldioara/Marienburg, în perioada 2013–2016, au scos la iveală o serie de artefacte (monede, pinteni, cataramă etc.) care, împreună cu observațiile stratigrafice, au conturat, în momentul de față, o evoluție a monumentului. Începuturile acestuia se află în secolul al XIII-lea, în vremea cavalerilor teutoni, cetatea cunoscând apoi o serie de refaceri, din secolul al XIV-lea și până în perioada contemporană, culminând cu restaurarea actuală. În paralel, au fost efectuate și analize radiocarbon pe mortarele din zidărie, rezultând date extrem de interesante, care confirmă cronologia multora dintre etapele de construcție.

Arheologia epocii pre- și protoistorice

Paleoliticul Superior din bazinul Begăi: rezultatele cercetărilor de la Românești – Dumbrăvița I și Temerești – Dealul Vinii – Wei Chu (U Köln), Adrian Doboș, Alexandru Ciornei (IAB), Alexandru Szentmiklosi (MNB Timișoara)

Descoperirile recente de fosile umane și industrii litice de pe valea Dunării, datate la cca 40 ka (kilo annum), indică posibilitatea ca acest fluviu să fi avut rol de „coridor”, de-a lungul căruia oamenii anatomic moderni au pătruns în Europa.

Un jalon important al acestui itinerar îl reprezintă Bazinul Carpatic, o zonă a cărei importanță nu este suficient cunoscută. Cercetările arheologice s-au concentrat cu precădere asupra zonelor înalte și, astfel, informațiile despre bazinele pe care acestea le delimitează sunt sărace.

O excepție o reprezintă zona Banatului, unde au fost descoperite cele mai vechi fosile de oameni anatomic moderni la Peștera cu Oase, precum și situri deschise, cu descoperiri constând doar în industrie litică. În ciuda cercetării lor în urmă cu câteva decenii, câteva aspecte, cum ar fi vârstele absolute și procesele tafonomice, sunt puțin cunoscute.

Pentru elucidarea acestor aspecte, au fost începute cercetări în două situri din bazinul Begăi: Românești – Dumbrăvița (cunoscut și cercetat anterior) și situl recent descoperit, Temerești – Dealul Vinii. În ambele cazuri, secvența stratigrafică este scurtă; nivelul de conservare a celor două situri este însă diferit, în ciuda distanței mici dintre ele (cca 10 km). Din ambele situri provin serii litice bogate, care includ gratoare abrupte, lamele *Dufour*, lamele *à dos* (deși în proporții diferite), ceea ce indică locuiri aurignaciene și gravettiene. Materia primă este reprezentată predominant de „silexul de Banat”; numeroase piese au suferit acțiunea focului, deși nu au fost descoperite vetre, ci doar câteva mici fragmente de cărbune.

Observații de natură tehnologică și tipologică referitoare la materialul litic din Paleoliticul Superior descoperit la Slava Rusă (Dobrogea de nord) – Roxana Dobrescu, Adrian Doboș (IAB)

În timpul cercetărilor desfășurate în cetatea (*L'Ibida*), din aria localității Slava Rusă, jud. Tulcea, au fost identificate piese litice cioplite în zona cavoului Tudorka, unde, ulterior, au fost descoperite și morminte din epoca romană timpurie. Ca urmare, au fost efectuate săpături arheologice în anii 2003–2005 de către A. Doboș și G. Popescu. Suprafața totală a săpăturilor este de cca 80 mp.

Secvența stratigrafică, care în S1/2003 a atins adâncimea maximă de 6,5 m, cuprinde alternanța de loessuri și paleosoluri. Majoritatea materialului litic provine de la suprafață și din orizontul solului actual, deranjat de lucrări agricole. Puținele piese descoperite în sediment, la adâncimi de până la 1 m, nu permit definirea/identificarea unuia sau a mai multor niveluri de locuire.

Situl a fost afectat de procese de natură antropică (locuiri și înmormântări datând din neolitic până în perioada medievală, agricultura mecanizată) și naturală (eroziune).

Materialul litic cuprinde 349 piese: unelte (45), lame brute (99), așchii neretușate (104), nuclee (14) și spărturi (80). Industria litică, tipică Paleoliticului Superior, prezintă o componentă de Paleolitic Mijlociu. Deși producția laminară este predominantă, a fost identificată și o producție de așchii. Prepararea blocului s-a făcut pe sit (a se vedea cortexul prezent pe multe produse). Au fost observate numeroase accidente de cioplire datorate materiei prime, dar, în unele cazuri, și debitajului (ex: angulație defavorabilă între planul de lovire și suprafața principală de debitaj).

Materia primă, constând din roci silicioase cu granulație mare, provine din surse identificate la mai puțin de 1 km distanță de sit.

Exploatarea renului în situl paleolitic de la Buda, jud. Bacău – Valentin Dumitrașcu (IAB), Ștefan Vasile (FGG–DG București)

Situl Gravettian de la Buda, județul Bacău (punctul *Dealul Viilor*), a furnizat o cantitate semnificativă de resturi faunistice. Studiul materialului faunistic aparținând bizonului de stepă (*Bison priscus*), specia dominantă în asociația faunistică, arată că situl a fost folosit temporar pentru procesarea intermediară a vânatului, ca sit de abataj, între locul de vânătoare și locul de reședință.

Deși net subordonate cantitativ, resturile de ren (*Rangifer tarandus*) oferă, la rândul lor, informații despre modul de exploatare a resurselor animale de către omul paleolitic din această zonă. Spre deosebire de fragmentele osoase de bizon de stepă, constând aproape exclusiv în resturi ale membrelor, resturile de ren prezintă o distribuție mai echilibrată la nivelul regiunilor scheletice, fiind prezente în pondere mai ridicată atât elemente craniene, cât și ale scheletului axial. Această distribuție susține o procesare diferită a celor două ierbivore: dacă, în cazul bizonului de stepă, carcassele erau prea grele pentru a putea fi transportate în întregime, selectându-se în acest scop membrele, în cazul renului, animalul putea fi transportat în întregime, cu mai mare ușurință. Această ipoteză este susținută și de numărul comparativ mic de urme de dezarticulare identificate pe resturile de ren. Mai frecvente sunt urmele de impact la nivelul oaselor lungi, dovadă a exploatării măduvei.

Chiar dacă numărul mic de elemente scheletice nu permite stabilirea foarte precisă a momentului vânării renului, prezența indivizilor adulți și subadulți sugerează că vânătoarea a avut loc la începutul sau în timpul sezonului rece.

Pe lângă exploatarea pentru carne, în cazul renului sunt prezente și urme ale detașării coarnelor pentru prelucrarea acestora și folosirea sub formă de unelte. Un fragment de corn sugerează folosirea acestuia ca percutor, posibil pentru spargerea oaselor în vederea extragerii măduvei.

Interacțiuni om – mediu în situl mezolitic de la Icoana (Porțile de Fier) – Monica Mărgărit (UV Târgoviște), Adina Boroneanț (IAB), Mariana Balint (în proiect IAB), Adrian Bălășescu (IAB), Clive Bonsall (U Edinburgh)

Situl arheologic de la Icoana (cercetat de Vasile Boroneanț între 1967 și 1969) era situat în sud-vestul României, în zona Porților de Fier, dar a fost acoperit de apele Dunării, la construirea barajului hidrocentralei Porțile de Fier I. Datele AMS indică o locuire pe durata mezoliticului mijlociu (cca 8500–7600 cal BC) și alta pe durata mezoliticului final/tranziției la neoliticul timpuriu (cca 6300–5900 cal BC). Prezența în număr mare a resturilor faunistice de *Sus scrofa*, alături de cele de *Cervus elaphus*, fac din situl de la Icoana un caz deosebit, dată fiind mai ales localizarea sa în zona inundabilă a plajei Dunării. Colecția IMDA păstrată conține 463 de piese. Acestea au fost confecționate din diafizele unor oase lungi de mamifere, coarne de *Cervus elaphus* și canini de *Sus scrofa*. Studiul IMDA și-a propus să treacă de simpla clasificare tipologică a artefactelor și să identifice modelele de transformare a materiilor prime și stigmatul funcțional care oferă informații importante asupra funcționalității pieselor. Au fost identificate, în urma analizei morfologice, atât produse, cât și sub-produse ale lanțului operator, sugerând o prelucrare *in situ* a produselor finite. Categoriile tipologice identificate (reduse ca varietate) cuprind serii de unelte bine definite, dintre care cele mai reprezentative sunt așa-zisele dălți din corn, vârful din os și *racloir*-e din dinte. Rezultatele studiului indică prelucrarea lemnului și vânătoarea drept principale activități efectuate cu ajutorul acestor artefacte.

Rezultatele cercetărilor arheologice din aria carstului Cheilor Vârghișului (jud. Harghita) – campania 2017 – Marian Cosac, George Murătoareanu (UV Târgoviște), Alexandru Radu (DJC Dâmbovița), Daniel Vereș (IS–ER Cluj-Napoca), Dan Lucian Buzea (MCR Sf. Gheorghe), Loredana Niță (UV Târgoviște), Katalin Hubay (U Debrecen), Christoph Schmidt, Ulrich Hambach (U Bayreuth), Monica Mărgărit (UV Târgoviște), Valentin Dumitrașcu (IAB), Ștefan Vasile (FGG–DG București), Alexandru Petculescu (IS–ER București), Bódi Zsigmond Lóránd (DJC Covasna), Aurel Vilcu (IAB)

Cheile Vârghișului reprezintă principalul areal carstic al Munților Perșani, situat în extremitatea nordică a acestora, la limita cu Munții Harghita. În cadrul arealului carstic au fost identificate peste 130 de peșteri, amplasate pe patru niveluri de carstificare. Cercetările arheologice au început în anul 1911 și au continuat, în câteva etape, până în prezent. În anul 2017, a fost continuată cercetarea arheologică în situl Abri 122, dar au fost abordate și peșterile 33 și Gabor. Rezultatele obținute confirmă faptul că zona carstului a prezentat o atractivitate ridicată pentru comunitățile de vânători-culegători din perioada paleoliticului mijlociu. În Peștera Gabor au fost descoperite *in situ* fragmente ceramice Wietenberg, dar și din secolul al XII-lea, asociate cu un denar emis în timpul lui Bela al III-lea – tip Huszar Lajos nr. 69 (anii 1172–1196). O descoperire interesantă provine din Peștera 36 – a *Urșilor*, unde a fost observată existența unui perete din blocuri de calcar, ridicat în culoarul dintre două săli. Acesta se finalizează cu o structură circulară, care pare a delimita planul unei locuințe cu două spații de acces. În proximitate, au fost identificate fragmente ceramice preistorice, unele de tradiție Coțofeni.

Un complex de fundare descoperit în așezarea Cucuteni A-B1 de la Adâncata „Dealul Lipovanului”, jud. Suceava – Ion Mareș (MB Suceava)

Așezarea preistorică ocupă platoul promontoriului nordic al formațiunii Dealul Lipovanului, la ieșirea din localitatea Adâncata spre satul Călugăreni, pe latura stângă a DJ Suceava – Dorohoi. O descoperire deosebit de importantă din situl arheologic de la Adâncata – Dealul Lipovanului este șanțul de fundare, de formă elipsoidală, amplasat la 15 m distanță de marginea botului de deal, pe direcția SE-NV, la circa 2 m distanță de zona locuințelor așezării, săpat de la -0,30 m, de la baza stratului Cucuteni A-B1 și în pământul galben (steril arheologic), cu adâncimea maximă de 1,05 m. În șanț au fost descoperite: 21 de statuete antropomorfe, două fragmente de statuete zoomorfe (capete de bovidee), un scaun miniatural de lut, piese de silex (șapte vârfuri de săgeți, trei vârfuri de sulită, șapte gratoare, nuclee și percutoare, lame și așchii de silex), piese semisferice de lut ars cu linii incizate, vase diferite (unele întregibile sau păstrând pictura), un vas binoclu fragmentar, un fragment de topor și unul de dăltiță de piatră, o placă de lut cu o impresiune, rășnițe sparte, un șlefuitor de piatră, fragmente de brichetaje. Șanțul a fost umplut cu nisip, argilă galbenă, bucăți mărunte de cărbune, chirpici ars și câteva fragmente de oase carbonizate. Piese au fost descoperite la diferite adâncimi și, în câteva cazuri, grupate. În partea superioară a șanțului a fost găsit un capac de vas așezat cu gura în sus, asociat cu o statueta zoomorfă fragmentară și un vârf de săgeată de silex, iar pe fundul șanțului, se găsea un alt capac cu gura în jos. Fragmentele de statuete antropomorfe, sparte, erau răspândite pe toată suprafața șanțului, la adâncimi diferite. Pe fundul șanțului erau urme de pământ roșu ars, depuneri de nisip amestecat cu bucățele mici de cărbune, oase și fragmente ceramice.

Grupul „Zețele de la Adâncata” include cele 21 de statuete antropomorfe, întregi și fragmentare, de dimensiuni mari (în poziție verticală și șezând), mijlocii și mici. Unele piese păstrează urme de pictură cu alb și cu roșu, altele sunt decorate cu elemente de podoabă (coliere) și cu piese vestimentare (șorțuri, centuri). La examinarea macro- și microscopică, s-a remarcat că majoritatea statuetelor au urme de cariopse (graminee) vizibile la suprafață, altele au semințe înglobate în pastă, în diferite zone anatomice. În faza Cucuteni A-B, considerată de tranziție, plastica antropomorfă nu diferă prea mult față de cea anterioară, din faza Cucuteni A; nici ulterior, în faza Cucuteni B, tipologia statuetelor antropomorfe nu se modifică. Sunt importante, în acest sens, similitudinile dintre piesele din șanțul de fundare de la Adâncata și cele descoperite în stațiunile de la Buznea – *Siliște* (jud. Iași), din etapa Cucuteni B_{1a}, și Ghelăiești (jud. Neamț), din etapa Cucuteni B₁. Practicile de fundare cunoscute

în cadrul civilizației cucuteniene se referă, în general, la ritualuri de cult desfășurate în momentele construirii și refacerii locuințelor, precum și legate de confecționarea vetrelor. În acest context, descoperirea „Zețele de la Adâncata”, asimilabilă cu un ritual de fundare a așezării, este singulară pentru cultura Cucuteni, faza A-B₁.

Complexele funerare ale culturii Dudești descoperite la Căscioarele, jud. Călărași – Done Șerbănescu (MCG Oltenița), Alexandra Comșa (IAB)

Autorii prezintă două complexe funerare, descoperite într-o așezare atribuită culturii Dudești, faza Cernica, situată pe un bot de terasă de pe malul drept al lacului Cătălui, în curtea unor locuitori din vatra comunei Căscioarele. Cu mai mulți ani în urmă, printr-un sondaj arheologic, a fost identificată așezarea, prilej cu care a fost stabilită și stratigrafia, iar materialele arheologice recoltate au fost depozitate la Muzeul Civilizației Gumelnița din Oltenița.

În urma unei sesizări că în așezarea culturii Dudești s-ar afla și morminte, în anul 2012 s-a făcut un sondaj arheologic, pe o mică suprafață din curtea unui locuitor. În secțiunea trasată, la adâncimea de 0,70 m, au fost descoperite două morminte de copii, în care scheletele erau așezate pe spate, cu mâinile întinse pe lângă corp sau pe bazin, iar craniul era orientat spre sud. Mormintele se aflau la marginea așezării, dar în apropierea unei locuințe bordei, care, din motive obiective, nu a putut fi cercetată. Cele două schelete descoperite în morminte erau însoțite de inventar funerar. În mormântul nr. 1, în care era depus un copil *Infans I*, la gâtul scheletului s-a aflat o mărgică din cochilie de scoică de râu, sidefată, iar în zona mâinilor s-a găsit un mic răzuitor din silex. În mormânt s-a mai descoperit și o vertebră de pește (somn), considerată drept ofrandă alimentară, hrană pentru cel decedat în lumea de dincolo.

La picioarele scheletului din mormântul nr. 2, în care se afla un schelet care a aparținut unui copil în vârstă de 10–12 ani, a fost descoperit un vas de lut, așezat cu gura în sus, o dovadă că, în momentul depunerii, vasul conținea un aliment lichid. Vasul are formă bitronconică și este modelat din pastă cu pietricele, nisip și pleavă în compoziție. Vasul descoperit în mormântul nr. 2 își găsește bune analogii în formele de vase descoperite în necropola aparținând culturii Dudești de la Cernica. Și ritualul funerar practicat în cazul celor doi copii își găsește analogii în necropola de la Cernica, cu toate că, uneori, membrii comunităților culturii Dudești depuneau morții în morminte și în poziție chircită, fapt atestat prin descoperirea unui mormânt de inhumație în așezarea eponimă, ca și în așezarea de la Cernica.

Obiceiul funerar de a înmormânta copiii în cuprinsul așezărilor are o lungă tradiție în neolitic și eneolitic și poate fi pus în legătură cu un anumit ritual, generat de dorința familiei de a-și avea copiii aproape, chiar și după moartea lor. Descoperirea funerară de la Căscioarele – *Fântâna lui Brebu* are menirea să îmbogățească documentarea existentă cu privire la obiceiurile funerare, destul de variate, practicate de către comunitățile culturii Dudești.

Despre copii în context funerar. Studiu de caz: cimitirul Hamangia de la Cernavodă – Columbia D – Raluca Kogălniceanu (IAB)

Problema sub-reprezentării copiilor în context funerar este bine cunoscută pentru neoliticul și eneoliticul din sud-estul Europei. Autoarea dorește, însă, să își îndrepte atenția spre copiii care sunt prezenți în contexte funerare.

A fost prezentată situația resturilor umane de sub-adulți din cimitirul culturii Hamangia de la Cernavodă – *Columbia D* (jud. Constanța) și a fost comparată situația întâlnită în acest sit cu cea din cimitirul contemporan și atribuit aceleași culturi de la Durankulak (Bulgaria), precum și cu cea din cimitirul din aceeași epocă, cercetat la Cernica, lângă București.

Cercetări preventive la Iclod, jud. Cluj (2015–2017). Studiu preliminar privind mormintele de inhumație aparținând neoliticului târziu – Mihai Gligor, Ana Fetcu, Doru Bogdan, Alina Bințișan, Ancuța Bobîna (U „1 Decembrie 1918” Alba Iulia), Anastasia Brozou (U Aarhus)

Cercetările preventive, derulate de către un colectiv de arheologi de la Universitatea din Alba Iulia, între 2015–2017, la Iclod (jud. Cluj), au permis identificarea, până în acest moment, a unui număr de 25 morminte de inhumație aparținând grupului Iclod. Raportat la topografia cunoscută a sitului fortificat și a celor două necropole cercetate în trecut de către Gh. Lazarovici și Zoia Maxim, investigațiile preventive din perioada 2015–2017 au vizat zona de sud-est, aflată în imediata apropiere a râului Someș.

Analizele antropologice, efectuate până în acest moment al cercetării asupra unui număr de 16 indivizi, au evidențiat șase non-adulți, cinci indivizi de sex masculin și doi indivizi încadrați în sexul feminin. Starea relativ precară de conservare a resturilor scheletice umane a determinat imposibilitatea stabilirii sexului a trei dintre indivizii supuși analizei macroscopice. Din perspectiva stabilirii vârstei în momentul decesului, limitele cercetării autorilor sunt atinse de un individ non-adult, cu vârsta estimată la 3,5 ani, și de un individ care s-ar încadra până spre intervalul de 55 de ani. O serie de indici patologici sunt prezenți asupra mostrei scheletale, o proporție ridicată având afecțiunile dentare și bolile cu caracter degenerativ-distrofic. Un procent ridicat deține și leziunile de tip cribrotic, evidente asupra cutiei craniene.

Inventarul funerar este tipic pentru grupul Iclod și constă în principal din vase ceramice, dar include și podoabe lucrate din os.

Particularitățile ritului funerar practicat de comunitățile eneolitice târzii de tip Gordinești din interfluviul Prut – Nistru – Ghenadie Sîrbu (IPC–AȘM Chișinău)

În stadiul actual al cercetării, *facies*-ul de tip Gordinești este reprezentat de 11 situri funerare, incluse în patru grupe: cinci tumuli cu morminte principale (șapte morminte); trei necropole plane (șase morminte); două morminte în așezări; o reînhumare într-o groapă de cult dintr-o așezare.

În pofida numărului mic de date, se pot face, totuși, unele constatări referitoare la caracteristicile necropolelor plane. Acestea sunt amplasate de-a lungul promontoriului (Gordinești – *La izvor*) sau al terasei râului (Tătărauca Nouă XV). În cazul mormântului de la Mereșeuca I – *Cetățuie*, poate fi observată orientarea defunctului spre centrul sitului.

Pentru niciun mormânt nu este specifică prezența ocrului; în schimb, sunt atestate simboluri ale vetrei și focului, manifestate prin: cenușă și funingine (Mereșeuca I – *Cetățuie*), cenușă (Gordinești – *La izvor*), fragmente de lut ars (Tătărauca Nouă XV), cărbune (Pocrovca V – *Hirtopol Munteanu*), urme de arsură pe pereții gropii mormântului (Tăura Nouă), urme de arsură pe oasele scheletului și prezența cărbunelui în mormânt (resturi ale rugului ritual, din care era constituită prima manta a tumulului de la Obileni).

De altfel, tumulul 4 de la Obileni se evidențiază prin complexitatea și diversitatea ritualului funerar, pus în legătură directă cu organizarea spațiului de sub tumul și a mantalei propriu-zise (parțial un cromlech, două gropi, un vas în manta).

Autorul susține că ritul funerar reprezintă unul dintre cele mai conservatoare elemente culturale. Acesta determină cel puțin două caracteristici de bază în evoluția sa: reflectarea semnificativă a stabilității sau regresului și schimbările culturale, care se manifestă, mai înainte de toate, în așezări. De aceea, specificul și legitățile observate în ritul funerar merită o atenție deosebită, nu atât din punct de vedere al reflectării efectelor reciproce sau de modă pe termen scurt, cât ca reprezentări de bază, care permit cercetarea detaliată a unei culturi sau a unui grup cultural, în lipsa datelor despre așezări.

Alb și roșu pe ceramica Boian de la nord de Dunăre. Rezultatele determinărilor arheometrice
 – Vasile Opriș (MMB), Radu-Alexandru Dragoman (IAB), Dragoș Mirea, Radu Andrei, Mihai Straticiuc, Corina Anca Simion, Maria-Mihaela Manea, Mădălina Răvar (IFIN-HH), Ioana Stănculescu (IFIN-HH/FC DCF-U București), Lucreția Miu, Laurențiu Dinca (INCDTP)

Încrustarea cu pastă albă în excizii realizate pe suprafețele exterioare ale vaselor reprezintă una dintre caracteristicile definitorii ale ceramicii Boian. În ultimele două faze (Vidra și Spanțov) are loc o utilizare tot mai frecventă a pasteii roșii, aplicate pe diverse zone ale vaselor, fiind de obicei rezervată suprafețelor interioare și, în cazuri mai rare, celor exterioare. Ipoteze privind natura și tehnologia de obținere a compuşilor albi sau roșii de pe ceramica Boian au fost exprimate încă de la primele studii în domeniu, însă determinările bazate pe analize arheometrice sunt puține și relativ recente.

Scopul acestei comunicări este de a prezenta principalele rezultate, precum și de a sublinia aportul analizelor arheometrice la înțelegerea unor alegeri tehnologice ale oamenilor din trecut, privind substanțele utilizate în decorarea ceramicii. În acest sens, autorii vor corobora informațiile din studii deja publicate de date și interpretări mai noi, din două studii în curs de publicare. Cele din urmă reprezintă fructificarea unei colaborări interdisciplinare recente între arheologi și specialiști în domeniul fizicii și chimiei, prin care au fost analizate fragmente ceramice decorate Boian – Spanțov, descoperite în contexte clare. Pentru a determina compoziția chimică, au fost utilizate metodele *in air* PIXE și EDAX, pentru identificarea fazelor mineralogice au fost aplicate tehnicile FT-Raman și FT-Infrared, iar pentru observarea microstructurilor, a fost utilizată microscopia electronică spectrală (SEM). În final, au fost prezentate modele interpretative ale rezultatelor obținute până în prezent, precum și direcțiile de cercetare planificate pentru viitorul apropiat.

Obținerea timpurie de produse lactate în neoliticul din România? Analizele reziduale de lipide de pe vase de la Radovanu – La Muscalu și Șoimuș – La Avicola (Ferma 2) (mileniul al V-lea BC)
 – Cristian Ștefan (IAB), Amy Nicodemus (DAA-U Wisconsin), Ressano Desouza-Machado (DCB-U Wisconsin)

Rolul produselor secundare în societățile neolitice timpurii, inclusiv al produselor lactate, este un subiect important de câteva decenii încoace. De la studiul important al lui Andrew Sherratt, despre așa-numita „secondary products revolution”, dovezile acumulate au arătat că evoluția acestora nu a fost simultană, iar în cazul particular al produselor lactate, a fost mai timpurie decât se credea. Dovezi directe ale unei exploatare timpurii a laptelui au fost găsite utilizând analizele reziduale în situri din Orientul Mijlociu până în Europa de Est și se pare că produsele lactate erau parte din ceea ce s-a numit „Neolithic package”, adoptat în toată Europa.

O întrebare persistentă a fost aceea despre forma în care produsele lactate au fost consumate, având în vedere intoleranța la lactoză a populațiilor timpurii. Produse lactate fermentate, precum brânza, au fost sugerate pentru consum încă din neoliticul timpuriu. Cercetări recente, întreprinse de Salque, Bugucki *et alii* pe strecurători din Polonia, dateate în neolitic, susțin această idee.

Autorii combină analiza reziduală a lipidelor cu cercetările arheozoologice, în încercarea de a clarifica rolul produselor lactate în neoliticul din România. Ca parte a acestei probleme mai largi, autorii se concentrează, de asemenea, și pe utilizarea strecurătorilor (sau a vaselor-sită) din regiunea studiată.

Studiul unor podoabe neolitice din jad folosind microscopul electronic prevăzut cu analizor de raze X – Bogdan Constantinescu, Paul Mereuță, Daniela Stan (IFIN-HH), Done Șerbănescu (MCG Oltenița)

Termenul „jad” acoperă două tipuri de minerale: nefritul (elemente chimice dominante Ca, Mg, Fe, Si și O) și jadeitul (elemente chimice dominante Na, Al, Si, O), minerale care se aseamănă prin aspect (mai ales culoare). Jadul a fost folosit încă din neolitic în producerea podoabelor (amulete,

pandantive, cercei), deoarece se șlefuieste frumos. În România, obiecte neolitice din jadeit, provenind din Alpi, au fost identificate de către Pierre Petrequin prin spectroradiometrie și au fost publicate, împreună cu Done Șerbănescu și alți cercetători, într-o sinteză a descoperirilor de acest fel din România, Bulgaria și Ucraina. Autorii au prezentat analiza unor podoabe neolitice din nefrit, găsite în sudul Munteniei, în siturile de la Căscioarele și Sultana, de către Done Șerbănescu. Identificarea s-a făcut prin spectre de raze X în microscopul electronic Zeiss EVO MA15, recent achiziționat în IFIN-HH, punându-se în evidență prezența dominantă a Ca, Mg, Fe, Si și O. Acuratețea metodei a fost testată pe două mostre de nefrit (originare din China), certificate geologic. Cele mai importante rezultate sunt identificarea nefritului în doi cercei găsiți la Căscioarele și într-un pandantiv sub formă de picioruș găsit la Sultana. Verificarea metodei autorilor s-a făcut pe două pandantive de jadeit, analizate anterior de către Pierre Petrequin, în cazul cărora au fost puse în evidență Na, Al, Si, O. Fiind vorba de primele artefacte din nefrit identificate analitic pe teritoriul românesc, este prezentată și o comparație cu descoperiri similare din Serbia (amuleta de la Zmajevac, asemănătoare ca aspect pandantivului găsit în 1951 la Sălcuța) și Bulgaria, discutându-se posibilitatea provenienței lor dintr-o sursă balcanică (cealaltă sursă europeană, sudul Poloniei, este mai greu de luat în considerare), precum și teoria „culturii nefritului” în neolitic, a arheologului bulgar Ruslan Kostov. De remarcat că în Ungaria nu s-a găsit până acum vreun obiect de nefrit, ceea ce întărește ipoteza unei origini balcanice în cazul pieselor analizate de autori. Au fost prezentate și analizele unor podoabe din cupru nativ și malachit găsite la Sultana, precum și analiza unor mostre de cupru nativ din Michigan, prezentând incluziuni de malachit, ceea ce explică prezența lor împreună în mărgelile neolitice, omul primitiv fiind probabil atras de cele două culori: arămiu–auriu a cuprului și verde a malachitului.

Folosirea valvei de *Unio* sp. pentru confecționarea podoabelor în Eneoliticul din sudul României – Monica Mărgărit (UV Târgoviște), Valentin Radu (MNIR/în proiect IAB)

În perioada eneoliticului, comunitățile umane din sudul României au exploatat scoicile de apă dulce, din genul *Unio*, în scopuri alimentare, iar valvele lor pentru realizarea obiectelor de podoabă. În studiul de față, se vor analiza perlele circulare, principala categorie tipologică în care au fost transformate aceste valve. Prelevarea din diferite contexte ocupaționale (zone de deșeuri, locuințe) a acestor podoabe, în diferite stadii de prelucrare și utilizare, de la așchii desprinse din valvă la piese finite, cu un grad avansat de uzură, dovedește că prelucrarea se realiza în așezare, după care piesele foloseau împodobirii membrilor comunității. De asemenea, sunt prezente „stocuri” de perle circulare finite, dar fără urme de uzură, dovedind un management atent al acestui produs, care să permită înlocuirea, la nevoie, a pieselor deteriorate sau pierdute. Alegerea valvei de *Unio* sp. nu a fost întâmplătoare, fiind ușor de recoltat dintre resturile culinare (în unele așezări, mai ales în tell-urile gumelnițene, contribuția nutritivă a acestei bivalve fiind substanțială), dar, în același timp, având o structură destul de dură, care să permită rezistența podoabelor în timp. Pentru identificarea costurilor investite în manufacturarea acestor perle circulare, s-a desfășurat un program experimental, care să înregistreze toate variabilele (achiziția materiei prime, materialele folosite, timpul necesar pentru fiecare etapă tehnologică). Perlele au fost apoi reunite în brățări și purtate, cu scopul de a identifica modul de evoluție al uzurii. Comparând piesele experimentale cu cele arheologice, se poate stabili veridicitatea ipotezelor privind modul de prindere al acestor podoabe.

Aspecte tehnologice ale prelucrării aurului la comunitățile eneolitice de la nord de Dunăre – Katia Moldoveanu (MNIR)

Cercetările arheologice din siturile aparținând perioadei eneoliticului au scos la lumină, alături de numeroase artefacte din diverse materiale, și obiecte lucrate din aur. În această privință, cultura Gumelnița ocupă un loc aparte, cu o mare cantitate de aur descoperită în siturile de la nord și sud de

Dunăre, între care se remarcă în mod deosebit necropola de la Varna. Obiecte de aur au fost descoperite, mult mai rar, și în cultura Cucuteni.

Pentru obiectele de aur descoperite la nord de Dunăre, primele studii despre tipologia acestei categorii de piese au fost realizate în anii '60–'70 ai secolului trecut, de către Eugen Comșa sau Hortensia Dumitrescu. În ultimii ani, piesele de aur au făcut obiectul unor complexe analize prin tehnici de investigare non-invazivă (XRF, microscopie electronică etc.), realizate în cadrul Secției de Investigații Fizico-Chimice și Biologice din cadrul Muzeului Național de Istorie a României. Au fost studiate diverse categorii de piese: sârme, verigi, pandantive, brățări, în general mici obiecte de podoabă. Au fost clarificate o serie de aspecte, precum compoziția chimică, și au fost evidențiate unele detalii tehnologice de fabricare. Prezentarea analizează mai multe piese din aur aflate în patrimoniul MNIR, descoperite în situri gumelnițene și cucuteniene.

[Noi perspective asupra așezărilor de tip tell din sudul României] – Radian Romus Andreescu (MNIR)

Așezările de tip tell din sudul României au fost, în ultimii ani, o preocupare constantă a specialiștilor în epoca eneolitică. Săpături, cercetări de teren, investigații geofizice, perspective aeriene, toate acestea au dus la rafinarea cunoștințelor noastre despre acest tip de așezare. Recunoașterile aeriene, spre exemplu, au completat imaginea asupra mediului natural în care sunt amplasate tell-urile și au permis observarea câtorva detalii interesante referitoare la forma lor. Măsurătorile geofizice au adus clarificări în ceea ce privește densitatea locuirii și sistemele de protecție ale tell-urilor, iar cercetările geomorfologice au nuanțat ipotezele despre geneza acestui tip de așezare. Cercetările de teren au relevat o mare diversitate în ceea ce privește amplasamentul tell-urilor. A putut fi identificată, pentru anumite zone, existența unor tipare, cum este cel din Valea Teleormanului, unde multe situri sunt amplasate în zone joase, de luncă, protejate de terase.

Un alt fapt interesant este acela că, odată ales amplasamentul așezării, locuitorii fac o serie de amenajări în vederea optimizării locuirii, inclusiv sisteme de protecție.

Dincolo de criteriile geomorfologice utilizate de specialiști pentru clasificarea tell-urilor (în luncă, pe terase, pe insule etc.), rămâne deschisă discuția despre rolul acestor așezări în cadrul societății eneolitice. Forma, mărimea, durata, bogăția inventarului arheologic, ca și amplasamentul în teritoriu sau legăturile dintre situri ar trebui analizate contextual, pentru a încerca să răspundem la numeroasele întrebări legate de rolul și funcția acestui tip de așezare.

Co-evoluție om – mediu animal în tell-ul eneolitic de la Hârșova – Adrian Bălășescu (IAB), Valentin Radu (MNIR/în proiect IAB)

Studiul reprezintă o analiză sintetică a datelor paleofaunistice obținute pentru așezarea eneolitică de la Hârșova – *tell* (județul Constanța). Nivelurile arheologice din care provin materialele studiate au fost datate în mileniile V–IV a.Chr. și aparțin culturilor Boian, Gumelnița și Cernavodă I.

Cercetările arheologice din ultimii 25 de ani de la Hârșova – *tell* au furnizat o cantitate de materiale faunistice reprezentative pentru cele trei niveluri culturale, care a permis trasarea principalelor caracteristici ale paleoeconomiei animaliere, în principal legate de creșterea animalelor domestice (bovine, ovicaprine și porcine), culesul scoicilor, pescuit sau vânătoare.

Creșterea animalelor avea rolul cel mai important în cadrul vieții comunităților de la Hârșova – *tell*. În evoluția crono-culturală, analizând numărul de resturi, se observă că această activitate se diminuează spre 60%. Ponderea bovinelor scade, în timp ce procentajele ovicaprinelor și porcinelor cresc în perioada evoluției dintre culturile Boian și Gumelnița.

O altă trăsătură a locuirii de la Hârșova este legată de fenomenul cynofagiei, care este specific doar comunităților culturilor Gumelnița și Cernavodă I. Vânătoarea a crescut constant ca importanță, din timpul culturii Boian până în timpul culturii Cernavodă I. Speciile cele mai vânată erau mistrețul și cerbul.

Culesul scoicilor și pescuitul sunt activități care completează dieta locuitorilor de la Hârșova.

Studiul comparativ al diverselor structuri arheologice a permis surprinderea unor aspecte legate atât de strategiile alimentare adoptate, cât și de caracterizarea și evoluția mediului din jurul sitului.

Această lucrare a fost susținută de un grant al Autorității Naționale pentru Cercetare Științifică, CNCS – UEFISCDI, număr de proiect PN-III-P4-ID-PCE-2016-0676.

Pietrele – Măgura Gorgana. Campania 2017 – Meda Toderaș (IAB), Svend Hansen, Katrin Beutler (DAI–Eurasien Abteilung, Berlin)

În campania din anul 2017, cercetările arheologice din tell-ul de la Pietrele – Măgura Gorgana, jud. Giurgiu, s-au axat pe cercetarea de teren propriu-zisă, prelucrarea și analizarea materialului arheologic, precum și pe cercetarea interdisciplinară.

Pe tell, activitatea de cercetare s-a desfășurat în cele două suprafețe (suprafața B și suprafața F). Pentru delimitarea locuirii neolitice, în așezarea plană din jurul tell-ului au fost deschise două noi suprafețe (L-2017, la nord de tell, și H-2017, la est de tell), iar, pentru a verifica o serie de anomalii vizibile în planul geomagnetic, la vest de tell au fost deschise alte două suprafețe noi, V și W.

Pe tell, în suprafața B, odată cu documentarea profilului magistral de est, cercetarea arheologică s-a încheiat definitiv, iar în suprafața F cercetările s-au desfășurat în suprafața F propriu-zisă (5×14 m) și în extinderea estică a acesteia, numită F-Est (4×10 m).

În suprafața F s-a finalizat cercetarea structurii arse identificate în campaniile anterioare, când, pe o arie de aproximativ 60 m^2 , au apărut bucăți masive de chirpici ars, provenind de la dărâmătura unei structuri de locuire. Unele bucăți de chirpici prezentau urme de bârne și lemne lucrate. Concentrări de vase întregi și întregibile au fost documentate și recoltate. Vasele din aceste zone sunt puternic arse și deformate uneori până la vitrificare. Sub structura arsă, pe întreaga arie de cercetare, dar preponderent în partea vestică, au fost identificate mai multe bârne de lemn de mari dimensiuni, dispuse paralel. Cercetarea va continua și anul viitor. În extinderea estică a suprafeței F, denumită F-Est, săpătura a continuat în straturile de nivelare de sub locuința incendiată cercetată anterior, fiind documentate șiruri de gropi de pari care aparțin sistemului de construcție al acesteia.

Așa după cum s-a menționat mai sus, pentru delimitarea locuirii neolitice din jurul tell-ului, au fost deschise două suprafețe. Suprafața H, deschisă în anul 2017 (14×3 m), se situează la sud și vest de secțiunea H, cercetată în anul 2011. Descoperirile, datate în epoca neolitică, din campania 2011 au reprezentat motivul principal al extinderii acestei suprafețe. Pe parcursul cercetării, au fost identificate și documentate două morminte de înhumăție și oase umane izolate, situate la diferite adâncimi, precum și o structură de chirpici ars, în partea vestică a suprafeței. Suprafața L/2017 (10×6 m) este situată la vest de suprafața L/2013. Astfel, sub stratul de humus negru, s-a săpat într-un sol brun-deschis, într-un strat cu grosimea de 20–30 cm, sub care au fost identificate și cercetate 12 complexe arheologice, printre care se remarcă unele cu materiale neolitice.

Pentru verificarea unor anomalii vizibile în planul geomagnetic, la vest de tell au fost deschise două noi suprafețe. În suprafața V (10×7 m), deschisă la vest de tell, s-a cercetat un singur mormânt de înhumăție, fără inventar. Nu au fost identificate alte complexe arheologice. Nu departe de suprafața V, s-a deschis o nouă suprafață, denumită suprafața W (6×6 m). Astfel, sub stratul de colluvium, gros de aproximativ 1 m, au fost surprinse resturile unei locuințe incendiate, de mari dimensiuni. În aria cercetată, au fost identificate parțial laturile vestică și sudică ale acesteia, complexul dezvoltându-se spre nord și spre est. Sub bucățile masive de chirpici, provenind de la pereții căzuți, au fost documentate mai multe vase întregi și întregibile, precum și un cuptor de formă rectangulară ($1,20 \times 1,20$ m), lângă care era lipită o instalație din lut. Merită menționat un vas de provizii de mari dimensiuni, spart pe loc. În această suprafață, cercetarea va continua și în campania viitoare.

Câteva remarci referitoare la bronzul timpuriu din Moldova, pe baza descoperirilor de la Bodești – Cetățuia Frumușica – Roxana Munteanu (MJ Buzău)

În cursul unor cercetări arheologice, de dată relativ recentă, desfășurate la Bodești de Jos – Cetățuia Frumușica (jud. Neamț), au fost identificate segmente ale unor structuri atribuite epocii bronzului.

Situl de la Frumușica este mai bine cunoscut pentru consistentele depuneri cucuteniene, dezvelite în cursul cercetărilor din anii 1928–1940, dar o oarecare atenție au primit de-a lungul timpului și cele câteva fragmente ceramice specifice perioadei timpurii a epocii bronzului.

Structurile menționate – un șanț îngust săpat în buza terasei și o „pânză” de pietre, printre care se regăsesc fragmente de vase – puse în evidență în cursul cercetărilor derulate între 2011–2013, au permis o analiză mai atentă a stratigrafiei și o reinterpretare a descoperirilor anterioare.

O componentă a studiului întreprins a reprezentat-o determinarea limitelor cronologice ale secvenței corespunzătoare epocii bronzului. În acest context, pe baza analogiilor ceramice, cea mai timpurie secvență ocupațională post-eneolitică de pe platoul Cetățuiei Frumușica a fost inițial plasată în prima jumătate a mileniului al III-lea a.Chr. Cele două date radiocarbon, obținute de curând, infirmă, însă, datarea tradițională, arătând că elementele atribuite bronzului timpuriu de aici sunt semnificativ mai vechi.

Cronologia descoperirilor de la Frumușica este discutată în contextul tradițiilor culturale specifice finalului eneoliticului și începutului epocii bronzului din spațiul est-carpatic.

Comunități și cadre culturale mixte: cercetări arheologice la Șoimești (jud. Prahova) – Alin Frînculeasa (MJIA Prahova), Daniel Garvăn (MJ Buzău), Bianca Preda (MJIA Prahova)

Dispus pe marginea carenei descrise de primele dealuri subcarpatice, situl arheologic se află la V de satul Șoimești (comuna Ceptura) și la N de Valea Semanului, localitate componentă a orașului Urlați. Aflat la o altitudine de maximum 446 m, este amplasat pe dealul Merez, care are o formă conică, fiind dominat de un platou cu diametrul de circa 90 m.

Prin săpăturile arheologice, derulate între anii 2014–2017, autorii au urmărit să evalueze potențialul acestui sit și, în același timp, să stabilească o strategie de cercetare pe termen scurt și mediu. A fost descoperită o așezare în care apar amestecate elemente care au o origine sudică (cultura Glina) și altele intracarpatică (culturile Schnekenberg, Jigodin), la care se adaugă prezențe stepice specifice spațiului nord-vest pontic. Alături de descoperirile din așezare, în anul 2016 a fost cercetat un mormânt, cu un inventar excepțional prin bogăție și caracteristici culturale, care oferă o perspectivă a interacțiunii și integrării/contactelor pe spații largi ale comunității din acest sit. Datele radiocarbon încadrează această așezare și mormântul în a doua treime a mileniului al III-lea a.Chr.

Sub depunerea arheologică atribuită epocii bronzului se află un nivel de locuire în care apar amestecate fragmente ceramice snurate cu cochilii pisate în pastă și ceramică de tradiție Cucuteni. A fost cercetată o locuință de suprafață incendiată. Alături de ceramică din cele două categorii, au fost descoperite unelte, ca și resturi de la un război de țesut. Această descoperire datează din mileniul al IV-lea a.Chr., probabil cândva din a doua sa treime.

Poziționarea așezării de la Șoimești pe o culme de deal, care domină peisajul, pare să ofere o perspectivă în care orizontul se lovea de Munții Carpați, și, în același timp, îndemna la explorare. Așezarea se învecinează cu alte situri din epocă, precum Năieni – Colarea, Năieni – Zănoaga, Pietroasa Mică – Gruia Dării, Sărata Monteoru, Tohani. Dincolo de Carpați, la aproape 90 km, se află situl eponim al culturii Schnekenberg. Spre sud, se deschide Câmpia Română, ocupată în mileniul al III-lea de comunitățile de păstori veniți din nordul Mării Negre, pe o rută deschisă încă din ultima treime a mileniului al V-lea. Mai spre sud-vest prosperau comunitățile care definesc cultura Glina.

Depozitul de piese de metal de la Feldioara – Anca-Diana Popescu (IAB)

În vara anului 2014, în timpul lucrărilor de restaurare a cetății medievale de la Feldioara, a fost descoperit un depozit format din trei piese de metal: un topor cu gaură de înmănușare transversală, cu manșonul rupt din vechime, un topor plat, întreg și un pumnal cu placă de prindere, fragmentar. Depozitul aparține perioadei timpurii a epocii bronzului.

Piesele din depozit au fost examinate sub aspect tipologic și s-a urmărit răspândirea în spațiu a pieselor similare și a contextelor în care acestea au fost descoperite. În continuare, discuția s-a concentrat asupra structurii depozitelor de piese de cupru/bronz din perioada timpurie a epocii bronzului găsite în spațiul carpato-dunărean.

Necropola de incinerare de la Baley (NV Bulgariei) și câteva probleme ale epocii bronzului la Dunărea de Jos în mileniul al II-lea a.Chr. – Ștefan Alexandrov, Tanya Hristova, Georgi Ivanov (INAM Sofia)

Primele morminte de incinerare de la Baley au fost descoperite în anul 2009, la cca 400 m sud-est de așezarea cercetată în 1970–1989. În cele șase campanii de cercetare, efectuate începând cu anul 2010, au fost descoperite 81 de complexe arheologice. 21 dintre acestea sunt morminte din epoca mijlocie a bronzului, databile anterior anului 1500 a.Chr. (cultura Verbicioara, faza a III-a). 62 de complexe se datează în a doua jumătate a mileniului al II-lea a.Chr., dintre care 54 sunt morminte (cu 75 de indivizi), iar opt sunt complexe legate de practicile funerare.

Până în momentul de față, a fost cercetată cca 15% din suprafața necropolei, numărul total al complexelor fiind estimat la cca 700. Analiza datelor obținute oferă posibilitatea de a discuta și lămurii câteva dintre problemele importante legate de poziția cronologică și conținutul fenomenelor culturale cunoscute sub denumirile de Verbicioara, Gârla Mare, Bistreț – Ișalnița și Vârtop.

Rezultatele cercetărilor arheologice efectuate în 2017 pe platoul Dumbravă, comunele Bârsești – Vrâncioaia, jud. Vrancea – Emilian Teleaga (IAB), Ecaterina Ghiță (în proiect IAB)

Prin cercetările arheologice, desfășurate, în anul 2017, pe platoul *Dumbravă* al comunelor Bârsești și Vrâncioaia, a fost terminată cercetarea grupului de patru tumuli, numerotați 39–42, începută în 2016. Au fost cercetate șapte morminte sau morminte-cenotaf, situate sub mobilele 41 și 42, și, de asemenea, a fost cercetat în laborator mormântul central din movila 41, salvat într-un bloc de pământ. Mormintele aparțin culturii Monteoru. Pe baza analogiilor cu aceste descoperiri și analizei inventarului, tumulul 19, cercetat în anul 1957 de către Sebastian Morintz, poate fi atribuit aceleiași culturi. Cercetându-se complet tumulul 39, săparea lui fiind începută în 2016, au fost descoperite doar morminte-cenotaf, și anume nouă depuneri de vase, asociate într-un caz cu piese de port, situate în gropi simple, rotunde sau dreptunghiulare, cu amenajări de pietre.

Cercetându-se posibilitatea existenței unor morminte plane aparținând culturii Monteoru, a fost săpată o suprafață totală de 47,9 m², situată între tumuli, dar nu s-a găsit niciun mormânt. Probabil că necropola culturii Monteoru de pe platoul *Dumbravă* constă din morminte suprapuse de tumuli sau situate în imediata lor apropiere.

Cercetarea s-a realizat cu sprijinul UEFISCDI, proiectul numărul PN-II-RU-TE-2014-4-1602 („Înmormântări și obiceiuri funerare în perioada Hallstattului târziu la Dunărea de Jos”) și al Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan” din București.

Așezarea Trinca – Izvorul lui Luca: de la paleolitic la epoca bronzului – Oleg Levițki (IPC–AȘM Chișinău)

Localitatea Trinca este amplasată în partea de vest a Podișului Moldovei de Nord, iar așezarea, cu mai multe orizonturi cultural-cronologice, Trinca – *Izvorul lui Luca*, este situată la 2,5 km spre sud de periferia sud-vestică a satului, pe un promontoriu, format de un meandru, pe malul drept al râulețului Draghiște.

În decursul mai multor campanii de investigații, în așezare a fost cercetată o suprafață de peste 6000 m², identificându-se niveluri de locuire din diverse epoci cultural-istorice. Autorul prezintă vestigiile care se referă la nivelurile de locuire din epoca paleoliticului superior, perioada de tranziție de la eneolitic la epoca bronzului și epoca bronzului.

Cu privire la nivelul de locuire din epoca paleoliticului superior, s-a constatat că, pentru confecționarea uneltelor, a fost utilizat doar silexul calitativ, zis „de Prut”. Structura inventarului, formată din gratoare, burine, racloare, piese bifaciale, vîrfuri, sfredele, lame retușate, așchii retușate corespunde grupelor de piese atribuite tehnocomplexului aurignacian din zona dintre Carpați și Nistru, proprii culturii din paleoliticul superior cu caracteristici tipologice distincte – „cultura Prut”.

Nivelului de locuire din perioada de tranziție de la eneolitic la epoca bronzului i se atribuie: vestigiile de la trei locuințe de suprafață, două cuptoare de ars ceramica, de tipul celor cu două camere suprapuse, despărțite de un perete median, trei gropi, o colecție reprezentativă de ceramică și de piese de inventar. Aspectul tehnologic, morfologic și stilistic al ceramicii și tipurile pieselor de inventar permit atribuirea acestui orizont cultural-cronologic grupului cultural Gordinești.

Vestigiile din epoca bronzului, în primul rând ceramica, prin aspectul ei tehnologic, morfologic și al ornamentației, precum și anumite piese de inventar, reprezentate exclusiv prin piese de silex, piatră șlefuită și os, vin să confirme faptul că, în perioada timpurie a epocii bronzului, pe promontoriul de la Trinca a existat o stațiune sezonieră a culturii cu ceramică ornamentată cu șnur, eventual, a grupului Edineț, iar în perioada mijlocie au existat o așezare a culturii Komarov și vestigii sporadice caracteristice culturii Mnogovalikovaja.

Așezarea Trinca – Izvorul lui Luca în epoca hallstattiană – Livia Sîrbu (IPC–AȘM Chișinău)

Așezarea Trinca – *Izvorul lui Luca* este localizată pe teritoriul comunei Trinca, raionul Edineț, în partea de nord-vest a Republicii Moldova. Este amplasată pe un promontoriu, pe suprafața căruia se evidențiau clar mai multe pete de culoare cenușie, de formă ovală, cu diametrele de 16 × 18 m și distanța dintre ele de 20–25 m. Petele erau dispuse în grupuri, iar, în urma investigațiilor, s-a stabilit că ele corespund unor complexe (locuințe de suprafață și adâncite, vetre, cuptoare, platforme și gropi).

Vestigiile descoperite în urma cercetărilor de teren sunt numeroase, ceea ce a permis identificarea mai multor niveluri de locuire (din paleolitic până în perioada hallstattiană târzie). Orizontul atribuit epocii hallstattiene (timpurii, mijlocii și târzii) este cel mai consistent și permite urmărirea evoluției consecutive a așezării.

Ceramica lucrată cu mâna este caracteristică pentru perioada hallstattiană timpurie. Din punct de vedere tehnologic, se deosebesc două categorii principale: ceramica fină și de uz comun. Prima categorie include ceramica modelată din lut amestecat cu cioburi mărunț pisate, cu suprafața lustruită, și culoarea variind de la negru până la galben-cenușiu. A doua categorie include ceramica modelată dintr-o pastă mai grosieră, amestecată cu cioburi pisate de granulație mare, cu suprafața prelucrată neglijent, persistând culoarea galben-cenușiu sau cărămiziu-cafeniu.

Faptul că așezarea a continuat și în perioada hallstattiană mijlocie poate fi demonstrat prin prezența vaselor de tip lelea, ornamentate cu brâu alveolat, plasat pe umăr, în asociere cu șirul de găuri sub buză. Aceste vase apar către mijlocul secolului al X-lea a.Chr. și persistă până în prima jumătate a secolului al VIII-lea a.Chr.

Continuarea vieții în așezare până la hotarul dintre secolele VII/VI – începutul secolului al VI-lea a.Chr. poate fi argumentată prin existența ceramicii cenușii lucrate la roată, cunoscută în

literatură drept ceramică sud-tracă, a cărei apariție în bazinul Nistrului de Mijloc este fixată în ultimul sfert al secolului al VII-lea a.Chr.

Astfel, așezarea ocupă un loc aparte în stabilirea succesiunii mai multor orizonturi culturale, un demers foarte complicat însă, din perspectiva desprinderii unor granițe clare între acestea.

Niculitel – Cornet. O așezare de la începutul mileniului I a.Chr. – Sorin-Cristian Ailincăi, Florin Topoleanu, Florian Mihail (ICEM–GS)

Situl de la Niculitel – Cornet a fost cercetat în urma unor săpături arheologice preventive efectuate în anii 1988 și 2000. Cu aceste ocazii, au fost investigate aproape 200 de amenajări de habitat din prima epocă a fierului, care conțineau o cantitate mare de materiale, mai ales ceramică și oase de animale. Analiza descoperirilor aduce noi date despre cunoașterea comunităților umane ce au trăit în regiunea Dunării de Jos la începutul epocii fierului.

Săpăturile arheologice de la Seaca – Logrești, jud. Gorj. Raport preliminar privind campania 2017 – Tiberiu Vasilescu, Alexandru Ciornei (IAB), Cătălin Constantin (în proiect IAB), Vlad Cărăbiș (IAB), Ion Tuțulescu (MJ Vâlcea), Dumitru Hortopan (MJ Gorj), Radu Băjenaru (IAB)

În urma unei colaborări între Muzeul Județean Gorj „Alexandru Ștefulescu” și Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, în perioada 1–25 august 2017, au fost reluate cercetările arheologice în situl de la Seaca, com. Logrești, jud. Gorj, punctul *Capul Dealului*. Situl a fost semnalat în literatura de specialitate în 2009, în același an fiind executate și două sondaje de verificare a stratigrafiei, suprafața cercetată nedepășind 45 m². Punctul *Capul Dealului* se află între satele Seaca și Măru, aproape de confluența pâraielor cu aceleași nume, mărginit la vest de șoseaua care leagă cele două sate și de dealul Seaca, iar la est și sud de albia pârâului Seaca. Este situat pe o zonă ceva mai înălțată (1–2 m) a terasei joase din dreapta pârâului Seaca, fiind delimitat la nord de o viroagă naturală, mlăștinoasă în perioadele umede. Suprafața pe care apar fragmente ceramice și urme de locuire, depistate în urma arăturilor, măsoară cca 1 ha.

În campania 2017 au fost săpați cca 100 m², observându-se din punct de stratigrafic un singur strat de locuire, gros de cca 0,40 m, sărac în materiale arheologice, ceramica fiind foarte fragmentară și atipică, de factură grosieră, friabilă, având în compoziție și pe ambele suprafețe mult nisip cu bobul mare. Au fost identificate și săpate parțial trei structuri de locuire adâncite, cpl. 1 având o structură complexă, formată din mai multe niveluri de umplere și cca 11 bârne/scânduri de lemn carbonizat, foarte bine păstrate. Ceramica din complexe de locuire adâncite are bune analogii în grupul Ferigile (Hallstatt târziu).

Investigații arheologice în cadrul necropolei tumulare de la Crihana Veche, punctul La Pietricei (raionul Cahul, Republica Moldova). Rezultatele campaniei 2017 – Ion Ciobanu (ANA Chișinău), Angela Simalsik (CCA–ON Iași), Luminița Bejenaru (FB–UAIC Iași)

În vara anului 2017 au continuat cercetările arheologice interdisciplinare în cadrul necropolei tumulare de la Crihana Veche – *La Pietricei*. Obiectivul principal a fost identificarea și cercetarea a patru movile funerare aplatizate.

Conturul tumulilor a putut fi delimitat pe baza imaginilor satelitare, fotografiilor aeriene și sondajelor pedologice, prezentând o pată circulară de culoare mai deschisă decât restul suprafeței prelucrate agricol. Înălțimea maximă a tumulului a putut fi estimată la 0,20 m, diametrul variind între 10 și 14 m.

Tumulii se aflau la circa 1,95 km NNV de Aeroportul Internațional Cahul și la aproximativ 0,09 km V de drumul L686 care duce spre aeroport, pe un platou cu altitudinea de 204,8 m, numit *La*

Pietricei. Distanța dintre cele patru obiective arheologice era cuprinsă între 20 și 30 m. În procesul de cercetare arheologică au fost decopertate mantalele tumulilor 13, 14, 16 și 18. Sub mantalele tumulilor au fost descoperite șanțuri de cult, întrerupte la extremitatea estică și vestică, acestea fiind în legătură directă cu mormintele centrale.

Cercetarea movilelor a scos la lumină complexe funerare care aparțin culturii scitice (T 13 – trei morminte, două deranjate; T 14 – trei morminte, mormântul central deranjat; T 16 – trei morminte, mormântul central deranjat; T 18 – două morminte, mormântul central deranjat).

Seria scheletică umană deshumată din cei patru tumuli este formată din 11 indivizi, dintre care opt sunt adulți (șapte bărbați și o femeie), iar trei sunt sub-adulți. Caracteristicile principale ale acestei serii sunt: constituție robustă, statură scheletică mare, fizic musculos și puternic (entezopatii mecanice), urme ale osteoartritei, carențe alimentare (în special la sub-adulți).

Resturile faunistice, descoperite fie în morminte sau în umplutura gropilor, fie în șanțuri sau sub mantaua tumulilor, provin toate de la specii domestice, după cum urmează: *Bos taurus*, *Ovis aries* / *Capra hircus* și *Equus caballus*.

***Arheozoologia necropolelor din Hallstatt-ul târziu de la nord de Dunăre* – Adrian Bălășescu (IAB)**

Una dintre sursele arheologice de bază pentru studiul societăților umane în perioada secolelor VII–V a.Chr. este reprezentată de necropole. Astfel, analiza necropolelor din Hallstatt-ul târziu permite crearea unei imagini asupra statutului social al indivizilor înmormântați și, implicit, o încercare de a reconstitui sistemul de organizare a societății din care respectivii indivizi provin.

La Dunărea de Jos, se poate observa că au fost evidențiate două tipuri de amenajări funerare: tumulare și plane. Dacă începutul perioadei Hallstatt se caracterizează mai mult prin ritul de incinerare, începând cu secolul al VII-lea a.Chr. se observă o revenire parțială la inhumare, poate sub influența unui curent răsăritean.

Conform părerii autorului, una dintre cele mai mari probleme ale acestei perioade o reprezintă faptul că foarte puține necropole au fost studiate din punct de vedere antropologic și, mai ales, arheozoologic. Astfel, în necropolele hallstattiene târzii se depuneau în special ofrande de animale domestice, în mod deosebit păsări (probabil găină), ovicaprine și bovine (îndeosebi în cadrul grupului Ferigile și Bârsești) și mai puțin equide. Se remarcă, până în prezent, lipsa resturilor de porc în necropolele hallstattiene, dar cauza este dificil de întrevăzut în acest stadiu al cercetării. Necropola de la Histria face o notă discordantă, având în vedere că aici s-au identificat în exclusivitate equide (cal și măgar).

Din păcate, în acest stadiu al cercetării, nu se poate observa o predilecție a tipului de ofrandă (specie, element anatomic, vârstă biologică etc.) în raport cu vârsta și sexul defunctului, datele fiind foarte puține, variate și prezentate de o manieră extrem de diversă din punct de vedere arheozoologic.

Această lucrare a fost susținută de către două granturi ale Autorității Naționale pentru Cercetare Științifică, CNCS – UEFISCDI, proiectele PN-II-RU-TE-2014-4-1602 și PN-III-P4-ID-PCE-2016-0676.

București – Fundeni. Cercetările preventive din 2017 – Cristian Schuster, Alexandru Morintz, Raluca Kogălniceanu (IAB), Cătălin Constantin (în proiect IAB), Andrei Măgureanu, Cristian Ștefan, Adrian Bălășescu, Despina Măgureanu (IAB), Mădălina Dimache (MCG Oltenița), Cristina Georgescu (IAB), Alin Diaconu (CI), Alexandru Ciornei (IAB), Radu Văcălie (CI)

Investigațiile arheologice preventive, derulate în 2017 pe două loturi – nr. 15 și 17–19, pe șoseaua Fundeni, pe malul drept al Lacului Fundeni, au permis descoperirea, în principal, a unei așezări din perioada timpurie a epocii bronzului (cultura Glina) și a alteia getice (secolele II–I a.Chr.). Situl respectiv, menționat în Planul Urbanistic General al municipiului București ca fiind unul medieval târziu/modern, nu fusese, până la cercetările autorilor, inclus în Lista Monumentelor Istorice 2015 și nici în Repertoriul Arheologic Național.

Urmele culturii Glina nu au fost surprinse într-un strat arheologic, ci prin câteva gropi menajere. Materialul ceramic s-a dovedit a fi unul aparținând fazei a II-a, cu bune analogii pe teritoriul orașului, la Militari – *Câmpul Boja*, Ciurel, Dealul Piscului etc. Prezența vestigiilor din perioada timpurie a epocii bronzului confirmă faptul că populația acestei perioade locuia cu aceeași intensitate pe malurile ambelor râuri – Dâmbovița și Colentina, care traversează astăzi Bucureștiul.

Geții au fost atestați prin locuințe, gropi menajere și înhumări de câini. Construcția cercetată, de dimensiuni apreciabile, a fost dotată și cu un cuptor menajer. Cele două gropi cu înhumări de câini, cu analogii în Muntenia și Moldova, oferă imaginea unei practici religioase specifice civilizației getice. Căinii, analizați arheozoologic, au fost doi masculi, de dimensiuni mari, probabil folosiți la vânătoare de către elita nobiliară din zonă.

Monede istriene de argint dintr-un tezaur descoperit recent în Republica Moldova – Ana Boldureanu (MNIM Chișinău), Aurel Vilcu (IAB)

În vara anului 2014, în partea stângă a Nistrului, a fost descoperit un tezaur alcătuit din monede istriene de argint. Nu se cunosc date referitoare la numărul pieselor care au alcătuit tezaurul și nici locul exact de descoperire. Au fost obținute date privind 26 de piese, toate drahme de argint puse în circulație de orașul grecesc Istros. Monedele au o greutate cuprinsă între 3,80 g și 6,46 g, cu o medie de 5,27 g. Din punct de vedere stilistic și al siglelor, emisiunile din argint ale orașului Istros au fost împărțite în patru mari grupe. Toate piesele din tezaurul analizat fac parte din ultima grupă de emisiuni, cea mai numeroasă, datată până de curând în ultima jumătate a secolului al IV-lea a.Chr., cu o eventuală prelungire la începutul veacului următor. Noile cercetări au evidențiat că monedele de argint istriene din grupa a IV-a au fost bătute, cel mai probabil, în intervalul de timp cca 340/330 a.Chr. – cca 240 a.Chr., iar, după stil și sigle, se constituie în opt subgrupe, pentru care au fost propuse datări mai strânse. Aplicând, în cazul tezaurului analizat, noua cronologie a monedelor istriene de argint din grupa a IV-a, se poate constata următoarea repartitie a pieselor: patru exemplare fac parte din subgrupa IV (datată cca 313 – cca 280 a.Chr.), cinci exemplare din subgrupa V (cca 280 – cca 256/255 a.Chr.), două exemplare din subgrupa VII (în cazul tezaurului analizat, cca 280 – cca 256/255 a.Chr.) și 15 exemplare din subgrupa VIII (în cazul tezaurului analizat, cca 256/255 – cca 240 a.Chr.). Cele mai multe piese din tezaur au sigla A (15 ex.) și fac parte din ultima subgrupă, indicând, drept dată de încheiere a tezaurului, mijlocul secolului al III-lea a.Chr. Din același orizont de tezaure face parte și cel descoperit la Stolniceni, alcătuit din drahme istriene, cele mai multe cu sigla A, la care se adaugă imitații după tetradrahmele lui Filip al II-lea. Recent, alte două descoperiri de tezaure cu drahme istriene au fost semnalate la Ivancea și în împrejurimile fortificației de la Butuceni. Ambele descoperiri se înscriu în același orizont de tezaure constituit după anul 280 a.Chr., în contextul mișcărilor de populații generate de înaintarea celtică.

Structuri de habitat în fortificația getică Saharna Mare, raionul Rezina, Republica Moldova – Ion Niculiță, Aurel Zanoci, Mihail Băț (U Chișinău)

În urma cercetărilor arheologice, efectuate în anii 2001–2016, pe o suprafață totală de 2390 m², în situl getic fortificat Saharna Mare au fost descoperite mai multe complexe arheologice, reprezentate de cinci construcții de suprafață și circa 165 gropi menajere. Complexele, precum și inventarul descoperit în ele, au fost publicate în două lucrări monografice, care au văzut lumina tiparului în anul 2008 și, respectiv, în 2016.

Începând cu anul 2017, având la dispoziție harta magnetometrică a sitului, cercetările au drept obiectiv investigarea porțiunilor așezării unde au fost identificate anomalii pozitive, care denotă prezența unor structuri arse. Una dintre acestea a fost atestată în partea de sud-vest a cetății, la o distanță de cca 12 m de la poalele „valului”, ea având formă ovală cu dimensiunile de cca 20 × 12 m. Cu scopul

de a cerceta depunerile arheologice pe suprafața anomaliilor, a fost trasată o secțiune cu dimensiunile de 32×2 m. Ca urmare a săpăturilor, în spațiul investigat au fost descoperite patru construcții adâncite în sol, în a căror apropiere erau concentrate 10 gropi, de dimensiuni considerabile, utilizate, probabil, pentru păstrarea proviziilor. Inventarul arheologic recuperat atât din construcții, cât și din gropi permite o datare prealabilă a complexelor în secolele VI–III a.Chr.

Fortificația getică Butuceni–Vest: noi cercetări, noi observații, noi surse – cum le interpretăm – Octavian Munteanu (UPS Chișinău)

Subiectul prezentării este axat pe cercetările întreprinse în ultimii ani în fortificația getică Butuceni–Vest. Existența unei linii defensive în partea de vest a promontoriului a fost semnalată încă din perioadele incipiente ale studierii microzonei. Totuși, caracteristicile acesteia au fost mai mult intuite decât cunoscute, cercetări în spațiul respectiv nefiind întreprinse până în anul 2013. În perioada mai – octombrie 2013, cu ocazia introducerii pe teritoriul Rezervației cultural-naturale „Orheiul Vechi” a unui sistem de aprovizionare cu apă, au fost efectuate investigații arheologice preventive. Ca rezultat, au fost identificate și cercetate urmele unui sistem de fortificație constituit din două șanțuri, un șir de gropi de pari de la construcții din lemn și vestigii ale unei structuri din piatră, la care se adăugau o locuință adâncită în sol, 26 de gropi și un important număr de artefacte care se raportează preponderent la orizontul din epoca Latène. Analiza vestigiilor a oferit un șir de răspunsuri la întrebările privind locuirea și organizarea defensivă a spațiului în secolele V–III a.Chr., dar a și adus în prim-plan întrebări noi, ale căror răspunsuri puteau fi obținute doar ca urmare a unor intervenții suplimentare, care, de altfel, au și fost întreprinse în următorii ani. Printre întrebările-cheie, conturate ca rezultat al cercetărilor preventive, sunt de menționat cele care vizează elementele constitutive ale fortificației, respectiv tehnicile utilizate pentru edificarea acesteia, corelarea segmentului defensiv care a fost cercetat cu linia defensivă cunoscută până la declanșarea cercetărilor, dar și delimitarea traseului sistemului defensiv identificat. Imaginea Lidar recent obținută, corelată cu datele rezultate din cercetările și observațiile de teren, a oferit un tablou care este absolut diferit față de cel vehiculat până la declanșarea cercetărilor. Prezentarea acestuia, prin analiza tuturor informațiilor disponibile în acest moment, privind partea de vest a promontoriului Butuceni, a constituit subiectul comunicării.

Cercetările arheologice din așezarea fortificată Cetate, sat Păișani, com. Stoina, jud. Gorj. Campania 2017 – Vlad V. Zirra, Tiberiu Vasilescu, Vlad-Ștefan Cărăbiș (IAB)

Pe baza colaborării dintre Muzeul Județean Gorj „Alexandru Ștefulescu” și Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, în luna iulie 2017 au fost continuate săpăturile arheologice sistematice în situl fortificat de la Păișani, com. Stoina, jud. Gorj, punctul *Cetate*, cercetări începute în anul 2014. Situl se află pe o ramificație a Dealului Icleanu, legată de restul dealului în partea de vest și înconjurată de pante abrupte pe laturile de nord, sud și est.

În campania 2017 au fost deschise trei noi secțiuni, două dintre acestea dispuse pe cele două fortificații, iar cea de-a treia în continuarea S VIII/2016, pentru stabilirea relației stratigrafice dintre două zone fortificate. Cercetarea s-a concentrat în special asupra acestora. Intemperii repetate au împiedicat epuizarea secțiunilor X și XII/2017. Cu toate acestea, elemente de fortificare au putut fi puse în evidență. Pe de altă parte, fortificația din partea estică a așezării a oferit unele indicii privind prepararea materialelor arse, analoge situațiilor întâlnite la Coțofenii din Dos.

[Date arheologice și antropologice privind descoperirile cu caracter funerar din epoca târzie La Tène din situl de la Craiva – Piatra Craivii] – Cristinel Plantos (colaborator MNUAI), Ionela Crăciunescu (CNAIR SA București), Gabriel Izdrăilă (PM Alba Iulia), Daniel Tentiș (MJ Satu Mare), Andrei Soficaru (IA–FR)

Existența unor descoperiri funerare, în proximitatea centrului de putere de la Craiva – *Piatra Craivii*, din perioada târzie a epocii La Tène, a fost argumentată convingător începând cu sfârșitul deceniului trecut, în baza reinterpretrării/redescoperirii unor artefacte găsite întâmplător la finalul veacului al XIX-lea. Pe baza lor, s-a creionat ideea existenței unui cimitir „familiar”, dispus la poalele masivului calcaros, localizat în zona primului izvor de pe actualul drum de acces spre sit, din direcția satului Craiva.

Cu ocazia expertizării unor artefacte sustrate din situl de la *Piatra Craivii* (piese de armament ofensiv și defensiv, de harnășament, de port și de podoabă), recuperate de autorități în cursul anului 2014, s-a putut constata că multe dintre ele sunt specifice unor inventare funerare. În acest context, pe baza documentației aferente anchetei judiciare, s-a putut localiza zona din care au fost sustrate.

Pe aceste coordonate, în vara anului 2017 a fost organizată o campanie arheologică preliminară în vederea verificării arealului menționat. Cercetările au confirmat existența unor structuri cu caracter funerar, care conțineau resturi cinerare și piese de port și podoabă, specifice fazelor D1 și D2 din La Tène-ul târziu.

Pe baza acestor realități, „dosarul” necropolei de la finalul celei de-a doua epoci a fierului de la Craiva pare a fi rezolvat.

Cârlomănești. De la artefact la spațiu artizanal – Despina Măgureanu (IAB), Sebastian Matei (MJ Buzău)

Cercetările din partea centrală a platoului *Cetățuia*, desfășurate între 1979 și 1981, sunt încă inedite. Trasarea unei secțiuni magistrale, care să traverseze așezarea de la est la vest, avea ca obiectiv principal documentarea stratigrafiei sitului. În jumătatea de est a suprafețelor cercetate, Mircea Babeș menționează prezența unui atelier de prelucrare a cornului. Identificarea funcționalității spațiului s-a făcut pe baza prezenței unor ramuri de corn de cerb și a unor piese în curs de prelucrare ori finite. Aceste materiale se găseau răspândite, alături de fragmente ceramice, pe o suprafață pavată cu pietre de râu.

Prelucrarea documentației de șantier întocmite pentru zona cercetată în anii '80 și analiza distribuției altor piese de os și corn, descoperite în campaniile ulterioare, permit conturarea unor spații funcționale în interiorul așezării datate în secolele II–I a.Chr. de la Cârlomănești. Analiza arheozoologică a unui lot important de resturi osteologice, realizată de Georgeta El Susi, completează tabloul cu date despre faună și despre modul de obținere a materiilor prime. Situația arheologică înregistrată ar putea fi utilizată în încercarea de a face o eventuală distincție între prelucrarea domestică a materiilor dure animale și artizanatul de os și corn.

Loturi importante de piese din materii dure animale, întregi sau fragmentare, în curs de prelucrare, finite ori uzate au fost descoperite și publicate pentru așezările de la Poiana și Brad. Privind dincolo de tipologia artefactelor, autorii încearcă o analiză a contextelor arheologice ale acestora.

Arheologia și numismatica epocii clasice

Noi descoperiri de amfore grecești în spațiul Prut – Nistru, în perioada 2008–2017 – Natalia Mateevici (MNIM Chișinău)

Comunicarea reprezintă o trecere în revistă a tuturor descoperirilor recente de amfore grecești (întregi, întregibile și fragmentare), descoperite, în perioada 2008–2017, în spațiul situat între râurile Prut și Nistru.

Cercetările de teren, efectuate în urma diverselor activități ale arheologilor din Republica Moldova, au scos la lumină un frumos și bogat material amforistic, care aduce informații noi și completează tabloul relațiilor greco-barbare în aceste teritorii, în perioada cercetată de autoare.

Artefactele prezentate provin din 10 situri arheologice, descoperite în urma cercetărilor sistematice de teren, atât de la Saharna Mare, Horodca Mică, Stolniceni, Butuceni–Vest, reprezentând habitate getice, cât și din necropola scitică de la Hlinoiaia. Cercetări de salvare au fost efectuate în cazul a doi tumuli (7 și 18) din necropola Crihana Veche și al tumulului 7 de la Purcari, acestea din urmă reprezentând complexe funerare scitice. Celelalte artefacte provin dintr-o descoperire fortuită de lângă satul Țărăncuța, ca și dintr-o achiziție a MNIM. Materialul amforistic prezentat se încadrează cronologic între secolele V–II a.Chr. și confirmă, în linii generale, cronologia elaborată de autoare în cercetările și publicațiile anterioare, unele piese venind nu numai cu informație suplimentară, dar aducând și informație inedită privind tipuri noi de amfore grecești, ca, bunăoară, cele considerate heracleote din necropola de la Hlinoiaia.

Un nou proiect de cercetare al IAB: explorarea interdisciplinară a peisajelor tumulare ale sitului antic Kallatis – obiective, metode și rezultate preliminare – Valeriu Sirbu (IAB), Magdalena Ștefan (în proiect IAB), Dan Ștefan (în proiect IAB), Alexandra Teodor, Valentina Cetean, Alexandru Hălbac, Călin Șuteu, Oana Abălaru (membri ai echipei de cercetare din proiectul KALLA)

În urma declarării ca eligibilă pentru finanțare a propunerii, înscrise în competiția „Proiecte Complexe de Cercetare 2016”, organizată de UEFISCDI, un colectiv de cercetători a demarat, sub egida Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan”, în iulie 2017, un program complex de investigații multidisciplinare, destinat explorării sistematice a mormintelor tumulare din teritoriul sitului antic Kallatis. În centrul cercetării se află un grup de morminte cu cameră funerară, construite în perioada cuprinsă între sfârșitul secolului al IV-lea a.Chr. și începutul secolului al III-lea a.Chr., aflate în contrast direct, prin monumentalitate, complexitate și implicații social-ideologice, cu restul mormintelor contemporane din cimitirul grecesc. Astfel, pornind de la studiul complex a două ansambluri arheologice formate din tumuli de mari dimensiuni și morminte cu cameră funerară subterană din perioada elenistică timpurie (*Movila Documaci* și *Movila Neptun*), se urmărește, de fapt, documentarea spațială, prin metode non-invasive, a întregii necropole tumulare kallatiene, precum și, în plan metodologic lărgit, înregistrarea unor contribuții la dezvoltarea domeniului explorării arheologice a tumulilor de mari dimensiuni. Deși ambele monumente au mai beneficiat în deceniile din urmă de unele cercetări arheologice, acestea nu au fost finalizate și documentate corespunzător. Având în vedere stadiul avansat de degradare a cavoului din *Movila Documaci*, în special a frescei, unele activități derulate deja în contextul proiectului KALLA au fost destinate colectării de date necesare elaborării unui proiect de conservare primară. Cercetarea la *Movila Documaci* s-a realizat în parteneriat cu Muzeul de Arheologie *Callatis* din Mangalia, prin arheologii Mihai Ionescu și Robert Constantin, precum și cu susținerea arhitectei Anișoara Sion.

Cercetări în Zona Sacră de la Histria. Campania din anul 2017 – Iulian Bîrzescu (IAB), Adam Rabinowitz (U Texas)

În anul 2017, cercetările din sanctuarul histrian au fost desfășurate în interiorul și în apropierea templului lui Zeus. Acest templu, a cărui primă fază constructivă a fost datată în epoca arhaică târzie, a fost dezvelit în anii '50 ai secolului trecut, iar singurele date pe care le puteam obține prin săpături noi, ar fi putut să privească perioada anterioară ridicării templului și eventuale detalii, noi sau insuficient documentate în trecut, legate de construcția templului. O primă suprafață cercetată a fost în interiorul naosului și al unui ipotetic *adyton*. Pe lângă scoaterea în evidență a unui nou zid, care aparține acestui *adyton*, au putut fi documentate în interiorul templului și trei niveluri de călcare (două podele și un pavaj), toate datate în a doua jumătate a secolului al VI-lea – începutul secolului al V-lea a.Chr.

Un alt scop al săpăturilor din 2017 a fost acela de a surprinde limita estică a unei arii sacrale date în epoca arhaică, anterioară construcției din piatră a templului, arie cercetată între anii 2012 și 2015. Această arie a putut fi cercetată doar în partea de vest a templului, în interiorul acestuia săpăturile fiind oprite pe pavajul cu pietre și fragmente ceramice amintit mai sus.

Histria 2017. Sectorul Acropolă Centru–Sud (U București) – Valentin Bottez, Alexandra Târlea, Alexandra Lițu (FIB), Virgil Apostol (IAB), Iulia Iliescu (FIB)

În ceea ce privește stratigrafia sectorului *Acropolă Centru–Sud* (U București) al șantierului arheologic Histria, săpăturile din anul 2017 au confirmat succesiunea identificată în anii precedenți: stratul vegetal, un nivel de dărâmătură de culoare gri (reprezentând abandonul final al sitului), un nivel de dărâmătură de culoare galbenă, cu puternice urme de arsură (documentând distrugerea ultimului nivel constructiv al cetății) și ultimele niveluri de călcare. La capitolul structuri constructive, o serie de noi informații au completat descoperirile din campaniile anterioare. Astfel, au fost identificate noi tronsoane din strada care mărginește la vest insula de locuire din secolul al VI-lea p.Chr. (denumită convențional ST02), dintre care unul a confirmat legătura între insula de locuire și sectorul *Basilica Pârvan*. De asemenea, au fost descoperite fragmente din ziduri dezvelite în campaniile din anii trecuți (Z008, Z009, Z012, Z027), acestea contribuind la o mai bună delimitare a încăperilor din CR01 (nucleul nordic al insulei), precum și a limitei sudice a nucleului nordic de locuire. Nu în ultimul rând, au fost identificate noi ziduri, care fac parte din CR02 (nucleul sudic al insulei de locuire), ale căror trasee vor fi urmărite în campania 2018.

Cercetări arheologice în Sectorul Sud de la Histria. Campania 2017 – Mircea Dabîca (IAB)

Începând din anul 2010, obiectivul principal al cercetării arheologice în Sectorul Sud de la Histria este acela de a pune în evidență atât din punct de vedere științific, cât și muzeistic, orașul roman timpuriu de la Histria, mai puțin cunoscut și cercetat în economia investigațiilor arheologice de pe acest sit.

Comunicarea prezintă principalele rezultate ale cercetării arheologice din Sectorul Sud de la Histria, din anul 2017. În această campanie arheologică, efortul a fost direcționat asupra edificiului public roman timpuriu (secolul al III-lea p.Chr.), descoperit aici în anii din urmă. Acesta a continuat să fie analizat la nivel planimetric, cercetarea fiind concentrată asupra laturilor sale de vest, nord și sud. Pentru atingerea acestui obiectiv, au fost continuate investigațiile arheologice în secțiunea S15, deschisă în campania precedentă. Au fost cercetate nouă complexe funerare și identificate alte două, toate aparținând necropolei plane datate în secolul al IV-lea – sfârșitul secolului al V-lea p.Chr., care suprapune ruinele edificiului roman timpuriu, încadrat cronologic în secolul al III-lea p.Chr. Cercetarea a continuat și în noua suprafață deschisă, S16, unde a fost doar atins nivelul necropolei.

[Date despre istoria Histriei (secolele I – III p.Chr.) din perspectiva cercetărilor arheologice din sectorul Poarta Mare – Turnul Mare] – Paul Damian, Adela Bâltăc (MNIR), Virgil Apostol (IAB), Eugen Paraschiv-Grigore (MNIR)

În ciuda celor peste 100 de ani de cercetări arheologice, încă se cunosc foarte puține date despre Histria epocii romane. Din datele epigrafice și numeroasele piese descoperite, se poate contura istoria Histriei în această epocă, însă, din punct de vedere arheologic, imaginea noastră este sumară. Cercetările arheologice din sectorul Muzeului Național de Istorie a României, datorită poziției în topografia Histriei, au oferit date noi, apte să completeze și să formeze o imagine coerentă, care să ajute la completarea planimetriei Histriei în secolele I–III p.Chr. Pe lângă datele de ordin arheologic, sunt de menționat și unele descoperiri care vin să îmbogățească informațiile despre viața cotidiană și religioasă de la Histria în această perioadă.

Cercetări arheologice asupra unor structuri antice militare și civile din vecinătatea sitului Troesmis – Cristina-Georgeta Alexandrescu (IAB)

În ciuda importanței sale în Antichitate, situl Troesmis s-a aflat foarte puțin în atenția cercetării arheologice de specialitate, fiind, mai degrabă, obiectul exclusiv al studiilor de istorie antică și epigrafie, limitate la analiza materialului de acest gen provenit din zonă.

În cadrul unui proiect de cercetare pluridisciplinară, desfășurat începând cu anul 2010, au fost mai întâi documentate ruinele, încă vizibile la suprafață, ale celor două cetăți (romană târzie și bizantină), precum și unele vestigii din așezarea civilă romană timpurie, dezvelite parțial de cercetările de salvare din 1977, rămase însă nefinalizate.

Pe baza observațiilor realizate prin analiza imaginilor aeriene, satelitare și LiDAR, au fost stabilite zone pentru cercetarea de suprafață, în urma rezultatelor cărora s-au întreprins prospecțiuni geomagnetice și georadar. Rezultatele finale ale documentării non-invazive a zonei centrale a sitului Troesmis au constat în localizarea pe teren a castrului legiunii V Macedonica și a *canabae*-lor acesteia, precum și a unor zone de necropolă.

Alimentarea cu apă a așezărilor din zona centrală a sitului, mai ales pe teritoriul comunei Greci, a constituit un subiect de interes special, studiat pe teren mai ales în anii 2016 și 2017.

În ultimii doi ani, cercetarea arheologică s-a concentrat asupra unor structuri antice militare și civile din vecinătatea zonei centrale a sitului Troesmis, pe teritoriul actualelor comune Greci, Cerna și Carcaliu, putând fi verificate pe teren informații de arhivă, precum și observații făcute în cadrul unor periegeze din 2015. Importanța acestor cercetări este cu atât mai mare cu cât aceste areale, deși înregistrate ca având încărcătură arheologică încă din prima jumătate a secolului trecut, au fost și continuă să fie obiectul activităților agricole și pastorale intensive, fiind, prin urmare, la fel ca și majoritatea tumulilor, aproape sau complet distruse.

Tropaeum Traiani. Cercetări arheologice în cartierul de sud (sector MINA Constanța) – Gabriel M. Talmațchi (MINAC)

Începând cu campania anului 2008, în sectorul MINA Constanța (subsectorul C 1), a fost descoperit un impozant edificiu (tip *domus*), care aparține ansamblului de locuire romano-bizantină târzie din zona de sud a cetății. Campaniile ulterioare, până inclusiv în anul 2017 (cu unele sincopate datorate lipsei finanțării), au relevat noi detalii arhitecturale corespunzătoare acestei clădiri. Astfel, au fost descoperite: un *atrium* (care prezintă un pavaj realizat din dale de calcar tăiate regulat și îmbinate cu mortar); un *vestibulum* (care oferă vizual o axă lungă prin interiorul clădirii, creând iluzia de spațiu și spațialitate, cu un pavaj relativ asemănător cu cel din *atrium*); câteva camere pe lateralele clădirii (spre nord și sud); mai multe pasaje interioare și intrări/ieșiri din clădire (cele mai multe poziționate pe latura de est, care comunică cu *cardo*, și dotate cu praguri) etc. Un aport important în stabilirea unor

etape cronologice privind funcționarea/reparațiile/recompartimentarea clădirii îl au descoperirile monetare. De asemenea, pentru înțelegerea planimetriei respectivei micro-zone din cartierul amintit, au fost curățate unele dintre secțiunile cercetate, în cursul anilor '80 ai secolului trecut, de către A. Panaitescu, aflate la est de *cardo*, în fața edificiului de tip *domus*. Cercetările arheologice din sector au permis, de-a lungul a aproximativ 20 de metri, și dobândirea de noi informații privind sistemul stradal existent în zonă, în principal *cardo* (sau *via forensis*).

Descoperiri monetare în aria bisericii paleocreștine de la Capidava. Campania 2015 – Irina Achim, Theodor Isvoranu (IAB)

Campania arheologică 2015 reprezintă un jalon important în cercetarea singurului edificiu creștin *intra muros* cunoscut până astăzi la Capidava, prin durata, amploarea și volumul de date rezultate în urma acestor explorări de teren cu caracter preventiv. Astfel, de-a lungul unei campanii de 11 săptămâni, au fost recoltate peste 90 de piese monetare, aflate într-o stare de conservare bună spre foarte bună. Circa jumătate din aceste piese constituie un depozit, identificat într-una dintre cele două secțiuni din interiorul bisericii, căruia i se asociază alte artefacte, dintre care pot fi enumerate o gemă de carneol, o piesă de os și o brățară metalică. Pieseile monetare sunt prelevate din secțiuni practice deopotrivă în afara și în interiorul navei unice a monumentului, cu precădere din straturi arheologice anterioare construirii edificiului creștin (databil în cursul secolului al VI-lea).

Pe baza observațiilor stratigrafice, a materialelor asociate și a unei atente analize numismatice, autorii prezentării își propun să discute etapele ocupării acestui perimetru restrâns din dreptul turnului nr. 2 al cetății romane târzii de la Capidava și să realizeze o lectură critică a structurilor construite identificate aici. Totodată, va fi avută în vedere și coroborarea informațiilor obținute în campania 2015 de interpretarea lotului monetar descoperit de-a lungul timpului în această zonă și chiar în interiorul edificiului de cult, lot care a făcut deja obiectul publicării.

Noi considerații asupra tezaurului monetar roman încheiat la Traian descoperit pe Dealul Prihodiștii (Grădiștea de Munte, jud. Hunedoara) în anul 2002 – Emanuel Petac (CNBAR), Nicolae Popa (IPJ Hunedoara)

Autorii prezintă un lot reprezentativ dintr-un tezaur monetar de denari romani republicani și imperiali, descoperit prin braconaj în anul 2002, pe *Dealul Prihodiștii*, la Grădiștea de Munte, în vecinătatea Sarmizegetusei Regia. Tezaurul a fost alcătuit inițial din 160 de denari, dintre care autoritățile au recuperat 80. Lotul recuperat include 41 de denari republicani. Cei mai vechi sunt emisiuni anonime, de la finalul secolului al III-lea a.Chr. (două exemplare), alături de care se găsesc piese din anii 40 a.Chr. (13 exemplare), denari pentru legiuni ai lui M. Antonius (11 exemplare), alți 15 acoperind secolele II–I a.Chr. Restul de 39 de denari sunt emisiuni imperiale de la Augustus la Traian (Augustus – cinci, Tiberius – trei, Claudius I – unul, Nero – unul, Vespasian – 16, Titus – trei, Domitian – șapte, Nerva – unul, Traian – doi). Prezența masivă a pieselor lui M. Antonius pentru legiuni este un fenomen specific ultimei părți a secolului I p.Chr., pătrunderea și teaurizarea lor fiind un fenomen târziu, post-reforma neroniană. Aceeași situație caracterizează și ponderea consistentă a denarilor republicani până la reforma monetară a lui Traian din anul 107 p.Chr. Situația este probată, de altfel, și de prezența, pe unul dintre denarii lui Augustus, a unei contramărci aplicate la Ephes între anii 74 și 79 p.Chr. (Howgego 839). Cele mai recente piese sunt doi denari de la Traian, ulteriori primului război dacic. Cea mai recentă piesă este de tip RIC 88 (Woytek 128), datată în prima jumătate a anului 103 p.Chr., fiind de pus în legătură cu al doilea război dacic. Tezaurul poate să fi aparținut unuia dintre soldații garnizoanei romane, lăsate după anul 102 la fața locului, sau unui dac, pus în fața amenințării romane. Pe Valea Aninușului, punctul *Sub Cununi*, a fost găsit în anul 1847 un tezaur monetar roman încheiat la Traian (ultima monedă anterioară anului 102), în locul unde Traian a ridicat după anul 102 un altar sau sanctuar dedicat Victoriei Augusta și de unde provin două inscripții din vremea lui

Antoninus Pius, respectiv Marcus Aurelius, puse de guvernatorii M. Statius Priscus, respectiv L. Aemilius Carus.

[*Praetorium consularis de la Apulum – rezultatele cercetărilor arheologice recente (1992–2017)*]

– Viorica Rusu-Bolindeț (MNIT)

Palatul guvernatorului Daciei romane (*praetorium consularis*) de la Apulum a fost un complex rezidențial, care servea ca sediu oficial al administrației provinciale romane, fiind, de fapt, o combinație între o instituție publică de prim rang a provinciei și reședința privată a guvernatorului. Cea mai mare parte a vestigiilor acestuia au fost descoperite de Adalbert Cserni, primul director al Muzeului din Alba Iulia, între 1886 și 1908. La 150 m sud de ruinele dezvelite de Cserni, în urmă cu 25 de ani, a fost descoperită o altă parte a acestui complex, prin cercetările recente, făcute pe str. Munteniei din Alba Iulia, de un colectiv condus de Viorica Rusu-Bolindeț (1992–2017). Comunicarea își propune să prezinte o sinteză a rezultatelor cercetărilor arheologice și interdisciplinare recente (geofizice, fotogrammetrie, 3D modeling), dar și să discute perspectivele valorificării istorico-turistice a complexului.

***Tibiscum – cercetări arheologice 2016–2017* – Adrian Ardeț (MJERG Caransebeș)**

Ca urmare a finalizării programului de cercetare non-intrusivă dintre Universitatea din Varșovia și Muzeul Județean de Etnografie și al Regimentului de Graniță din Caransebeș, respectiv Universitatea de Vest din Timișoara, în anul 2016, cercetările arheologice s-au materializat prin deschiderea a două secțiuni, aflate la nord de incinta castrului militar. Secțiunea S 1, orientată N–S, a avut dimensiunile de $21 \times 1,5$ m, iar secțiunea S 2, orientată E–V, a avut dimensiunile de 8×2 m. După înlăturarea nivelului vegetal modern, au apărut fundațiile din piatră de râu ale unei construcții de formă patrulateră, cu dimensiunile aproximative de 8×8 m, aflată la 50 m de incinta nordică a castrului militar. Cele trei ziduri au grosimea de 0,80 m și reprezintă fundația construcției din piatră de râu legată cu mortar, din care s-au mai păstrat doar trei asize. Aceste ziduri acoperă, până la adâncimea de 1,20 m, straturi succesive de pietriș, nisip și piatră de râu, care fac parte din patul fundației din piatră. Cercetările din anul 2016 s-au oprit la adâncimea de –1,20 m, surprinzându-se două niveluri, reprezentate printr-un strat de pământ cu lut de cca 0,30 m, care acoperă un nivel de 0,40 m, care reprezintă stratul de distrugere al construcției din lemn. Acest nivel acoperă podeaua din lut, arsă ca urmare a unui puternic incendiu. Pe această podea a fost descoperită o structură circulară, cu diametrul aproximativ de 1,40 m, formată dintr-o bază de cărămidă, înconjurată de fragmente prelucrate din cărămidă, dispuse sub forma unui arc de cerc. În centrul acestei amenajări, cărămizile sunt sparte ca urmare a prezenței în Antichitate a unui stâlp de susținere, probabil pentru o „masă” circulară.

Cercetările din campania 2017 s-au concentrat în mod special asupra dezvelirii parțiale a construcției, atât în interiorul, cât și în exteriorul acesteia, materializate printr-o suprafață de 21×6 m. În urma cercetărilor arheologice, pe lângă cele trei ziduri dezvelite în campania anterioară, a mai fost decopertat și cel de-al patrulea zid, tot din piatră de râu, care conține foarte puțin mortar.

Din punct de vedere stratigrafic, cercetările confirmă evoluția construcției în două etape, una de lemn și cealaltă din piatră. Această situație stratigrafică este datată atât pe baza materialului arheologic, reprezentat de cărămizi, opaițe și fibule, cât și pe baza descoperirii a două monede, una datată în timpul împăratului Traian, pusă în legătură cu faza de lemn, iar cealaltă, descoperită în fundația zidului din piatră, datând din timpul lui Antoninus Pius.

Cercetările arheologice sistematice și preventive de la Romula-Reșca. Campania 2017 – Mircea Negru (FIB), Petre Gherghe (U Craiova), Cristian Schuster (IAB), Silviu Ene (CI), Florentin Munteanu (CI), Nicolae Ionescu (CI), Cristina Georgescu (IAB), Alin Diaconu (CI), Ruxandra Munteanu (CI), Sabin Popovici (MR Caracal), Ionuț Șandric (FG – DGRM București)

În cursul campaniei din anul 2017, au continuat cercetările arheologice sistematice în zona Fortificației centrale. Investigațiile au vizat descoperirea zidului de incintă al Fortificației centrale, respectiv continuarea investigării unor structuri arheologice identificate în secțiunea S1/2013.

În vederea cercetării unui pavaj din cărămizi romane, a fost prelungită secțiunea S1/2013. Cu acest prilej, a fost descoperită o clădire cu *hypocaust*. Ulterior, au fost deschise suprafețe pentru identificarea limitelor clădirii și cercetarea ei. În interiorul ei, au fost descoperite numeroase fragmente de frescă (cu chenare și motive vegetale), ceramică, obiecte din metal, sticlă și os, monede etc. În cursul săpăturilor arheologice, în aceeași secțiune amintită mai sus, a fost identificat zidul de incintă al Fortificației centrale, realizat din cărămizi. Acesta a fost construit în șanțul de apărare (*fossa*) al primei fortificații din acest punct. În cadrul zidului, s-au păstrat *in situ* până la 15 rânduri de cărămizi legate cu lut.

O descoperire interesantă este reprezentată de zidul primei fortificații romane din acest punct. Acesta a fost realizat din cărămizi nearse, uscate la soare. Cărămizile au fost modelate din trei categorii de lut: o argilă prăfoasă, de culoare gălbuie, cu concrețiuni calcaroase, o argilă plastică, de culoare castaniu-roșcată și un lut de culoare cenușiu-negricioasă.

Materialele arheologice descoperite au fost înregistrate în inventarul de șantier și se află în curs de prelucrare, în vederea publicării raportului de cercetare.

Săpăturile din așezarea civilă romană de la Cioroiu Nou. Anii 2015–2017 – Dorel Bondoc, Gabriela Filip (MO Craiova)

Așezarea civilă romană de la Cioroiu Nou este destul de puțin cunoscută. În mare parte, a fost suprapusă de satul modern, context în care cercetările arheologice sunt mai greu de făcut. Săpăturile arheologice din ultimii ani (2015–2017), efectuate în vecinătatea de nord a fortificației, au scos la iveală ruinele unor clădiri cu fundații de piatră. Ridicarea lor pare să se fi făcut după un plan prestabilit, având în vedere faptul că sunt oarecum aliniate față de frontul de nord al fortificației. Din interiorul și vecinătatea lor a fost recoltat un semnificativ material arheologic.

Strategii noi și metode pluridisciplinare pe limesul nord-vestic al Daciei la Porolissum – Coriolan H. Opreanu, Vlad-Andrei Lăzărescu (IAIAC)

În ultima perioadă, zona frontierei romane din regiunea Porolissum a fost abordată de către echipa de cercetare de la IAIAC pe baza unei noi filosofii de cercetare. Aplicarea conceptului teoretic de „arheologie a peisajului” a însemnat nu doar apelul la expertiza altor discipline, ci și o largire a viziunii asupra sitului de referință (Porolissum), care a început să fie studiat ca element al unui sistem al zonei de frontieră, nu doar cu rol defensiv, ci și cu un semnificativ rol social și economic. Autorii au renunțat, de asemenea, la vechea împărțire mecanică a sitului în „castru” și „așezarea civilă”, încercând să privească ansamblul habitatului unei singure comunități, compuse din militari și civili. Scopul fundamental al cercetării este decodificarea relațiilor dintre comunitate și spațiul natural în care a trăit, a felului în care a transformat spațiul fizic într-un spațiu cu un anume înțeles. Autorii au apelat la o gamă largă de metode interdisciplinare, de la palinologie la scanarea LiDAR, fără a neglija, evident, săpăturile arheologice propriu-zise. Acestea au fost însă și ele „aduse la zi”, în special prin metodele de înregistrare a contextelor arheologice și artefactelor, fișele de context, stația totală și fotogrametria reprezentând arsenalul de bază. Urmările acestei abordări a sitului arheologic Porolissum au constatat într-o spectaculoasă evoluție a cunoașterii, într-un timp relativ scurt și cu resurse modeste, comparativ cu deceniile trecute.

Cercetările arheologice de la Câmpulung – Jidova (campania 2017) – Constantin C. Petolescu, Florian Matei-Popescu (IAB), Ion Dumitrescu (MJ Argeș)

În 2015, cu scopul de a avea o imagine completă asupra planului zonei centrale, autorii au decis să continue săpătura la est de clădirea pretoriului, între aceasta și zidul de incintă, unde rămăsese necercetată o suprafață de circa 140 m². Astfel, a fost deschisă o suprafață de 22 × 7 m, orientată paralel cu pretoriul (Sp. II). În campania 2016 a fost pus în evidență traseul *viei sagularis*, iar în partea de nord a suprafeței, către pretoriu, s-a conturat structura unei podele din *opus signinum*.

În 2017, cu scopul de a lămuri situația acestei structuri, suprafața a fost extinsă până la limita nordică a pretoriului. S-a avut, de asemenea, în vedere și definitivarea cercetării complexului identificat în 2014, la sud de clădirea cu hipocaust (în Sp. I, carourile B2–B3), reprezentat de o groapă.

În Sp. II, în porțiunea dintre limita sudică a suprafeței și încăperea cu podea din *opus signinum*, au fost identificate trei gropi de stâlpi, două dispuse pe direcția E–V, perpendicular pe zidul estic al pretoriului, iar a treia, aflată la nord, formând, cu groapa dinspre *via sagularis*, o altă linie, pe direcția N–S. Din păcate, zona a fost afectată de o serie de structuri moderne (un bazin de 6,40 × 3,20 m și o conductă). La nord de structurile moderne, au fost stabilite limitele încăperii cu podea din *opus signinum*. Ea măsoară la exterior 4,40 × 3 m. În capătul nordic al suprafeței au apărut cinci șiruri de pile și alte structuri de la o instalație de hipocaust (tuburi care se aplicau pe perete, cărămizi etc.). Deocamdată, nu pot fi precizate nici raportul cronologic dintre aceste încăperi și clădirea pretoriului, nici funcționalitatea lor.

Termele militare de la Voinești (Lerești, jud. Argeș), campania 2017 – Florian Matei-Popescu (IAB), Ion Dumitrescu (MJ Argeș)

În campania 2017 au fost cercetate integral două încăperi de pe latura sudică a clădirii termelor. Încăperea din colțul sud-vestic, de dimensiuni considerabile (7,60 × 5,90 m), a fost identificată cu un *caldarium*. Interpretarea se sprijină pe structurile aflate în interiorul bazinului: un canal de evacuare a apei care pornește din bazin; șirurile de pile; resturi de podea realizată din *cocciopesto* și instalația care alimentea cu aer cald hipocaustul, un *praeefurnium* amenajat pe latura estică a încăperii. La est de bazin, s-a conturat o încăperez de mici dimensiuni (3,20 × 3,00 m). Podeaua acesteia era realizată din mortar de var amestecat cu pietre, țigle și cărămizi. Mortarul pare a acoperi laturile de sud și de est ale încăperii. Pe latura estică, acest fapt este evident, deoarece colțul nord-estic al zidului și mortarul care îl acoperă au fost tăiate de un canal care vine din camera dispusă la nord. Deocamdată, funcționalitatea acestei încăperi nu a putut fi stabilită. Din interiorul bazinului, în campania 2017 au apărut cinci țigle ștamplate. Dintre cele cinci țigle, patru sunt ștamplate cu ștampila legiunii XI Claudia *pia fidelis* (LEG XI CPF) și una cu ștampila cohorței I Flavia Commagenorum (COH COMM). Ele sunt de același tip cu alte opt piese găsite tot în încăperea bazinului.

Despre grupurile de morminte sarmatice din Muntenia și Moldova – Liana Oța (IAB)

Echivalența automată între un grup de înmormântări și o comunitate sarmatică comportă anumite riscuri, mai ales că așezările sarmatice nu au fost, cel puțin deocamdată, documentate arheologic. Încă din anul 2009, autoarea a atras atenția asupra faptului că nu putem ști precis dacă un grup de înmormântări reflectă o singură comunitate, căci nu poate fi exclusă posibilitatea ca mai multe grupuri mici și/sau înmormântări izolate să aparțină, în realitate, aceleiași comunități care se mișcă într-un teritoriu relativ restrâns. Deci, concluziile derivate din analiza grupurilor de morminte nu pot fi folosite decât cu o anumită precauție pentru conturarea imaginii vieții cotidiene a comunităților sarmatice din Muntenia sau Moldova, dar aceasta nu înseamnă că orice abordare care încearcă să treacă dincolo de statistica trăsăturilor de ritual funerar trebuie aprioric respinsă ca hazardată sau inutilă. Chiar dacă raportul dintre înmormântările de copii și cele de adulți dintr-un anumit grup de morminte se poate să nu reflecte balanța reală dintre adulți și copii din cadrul unei anumite comunități sarmatice, o trecere în revistă a proporției dintre mormintele de adulți și cele de copii relevă o imagine neașteptat de variată a diferitelor grupuri de înmormântări, a cărei explicație nu se lasă descifrată acum, dar ar putea constitui un subiect de reflecție pentru viitor.

Arheologia și numismatica epocii migrațiilor și medievale

Cercetări arheologice sistematice în centrul de producție ceramică din epoca romană (Barbaricum) de la Medieșu Aurit – Șuculeu. Campaniile 2016–2017 – Robert Gindele (MJ Satu Mare)

Centrul de producție ceramică de la Medieșu Aurit este, în stadiul actual al cercetărilor, cel mai mare centru de acest gen din toată Europa aflat în afara granițelor romane, cu peste 260 de cuptoare identificate, pe 20 de hectare, prin măsurători geomagnetice, dintre care 32 cercetate prin săpături. Aici au fost descoperite cuptoarele de cele mai mari dimensiuni din *Barbaricum*, care depășesc diametrul de 2,5 m, fenomen explicat prin specializarea producției pe vasele de provizii. Atelierele de ardere nu se concentrează într-un „cartier industrial” al așezării, cum este cazul pentru alte centre din Europa, ci cuptoarele, construcțiile de suprafață pentru uscarea vaselor și fântânile au fost amplasate pe spațiile dintre locuințe și gropi de provizii. Foarte probabil, toată comunitatea a fost implicată în procesul de fabricație, putându-se vorbi astfel despre o „așezare industrială”.

Pe lângă prezentarea descoperirilor din campaniile 2016–2017, autorul dorește să abordeze diferite aspecte privind strategia de cercetare, tehnica de săpătură sau perspectivele de dezvoltare a șantierului. Un subiect aparte este relația centrului de producție cu Dacia, piesele militare romane fiind prezente într-un procent mult mai ridicat decât în alte așezări din *Barbaricum*.

Cu câțiva ani în urmă, la doar 4 km față de centrul de producție ceramică, a fost descoperit un centru contemporan cu acesta, de reducere a fierului de baltă. În microzonă, se cunosc mai multe așezări vandale, cu construcții tipice culturii Przeworsk, însă cu ceramică de tip Medieșu Aurit. Tot în microzona studiată de autor, la Apa, la sfârșitul secolului al XIX-lea, au fost descoperite accidental piese de armament (inclusiv roman), care indică un mormânt/cimitir de incinerare, de luptători ai culturii Przeworsk. Autorul consideră că în nord-vestul României, pe Câmpia Someșului, a existat în epoca romană o „zonă industrială” (ceramică, fier), cu o organizare socială complexă și multietnică, cu legături multiple atât spre Imperiu, cât și în *Barbaricum*-ul central-european.

Descoperiri arheologice de la Călmățui (raionul Hâncești, Republica Moldova) din anul 2017 – Sergiu Matveev (U Chișinău), Vlad Vornic (ANA Chișinău)

Colaborarea dintre Universitatea de Stat din Moldova și Agenția Națională Arheologică în anul 2017 a avut drept unul dintre scopuri intervenția de salvare pe teritoriul comunei Călmățui (raionul Hâncești). În limitele așezării din epoca romană târzie de la Călmățui – *Râpa Dobrei*, descoperite recent, au fost cercetate resturile unui cuptor de olărie cu două camere suprapuse, puternic afectat de alunecările de teren. Artefactele colectate atât din instalația respectivă, cât și de pe suprafața sitului au permis încadrarea lor cronologică în limitele secolului al IV-lea p.Chr., iar cea culturală în complexul Sântana de Mureș – Cernjachov. Dintre descoperiri, se remarcă un fragment de denar roman și mai multe fragmente ceramice cenușii, de la vase lucrate la roată, din pastă fină și zgrunțuroasă, toate aparținând aceluiași orizont de locuire din perioada de migrație a goților. De pe suprafața sitului mai provin alte 11 piese numismatice documentate la locuitorii comunei respective, piese care cronologic se încadrează în limitele secolelor II–IV p.Chr. Astfel, cele 12 monede găsite la Călmățui confirmă regula valabilă pentru mai multe situri ale acestei culturi: piesele de argint datează, mai ales, din secolul al II-lea p.Chr., iar cele din bronz, în special, din secolul al IV-lea p.Chr. Starea de conservare și încadrarea cronologică restrânsă a unor piese din argint admit ipoteza apartenenței lor la un tezaur monetar.

Din rândul vestigiilor recuperate, face parte și un depozit compus din șase seceri din bronz, care, conform informațiilor oferite de descoperitor, a fost găsit la circa 300 m spre sud față de așezarea de tip Sântana de Mureș – Cernjachov de la Călmățui – *Râpa Dobrei*. Piesele aparțin tipului de seceri cu cârlig, bine cunoscut în perioada târzie a epocii bronzului pe un areal vast, în regiunile carpato-nistrene, fiind atribuit în special culturii Noua.

Astfel, harta arheologică a regiunii Prutului Inferior s-a completat cu încă un sit atribuit culturii Sântana de Mureș – Černjachov, unul dintre cele mai bogate, după numărul pieselor numismatice descoperite până acum, precum și cu un depozit de unelte de bronz, datând din perioada târzie a epocii bronzului.

Date preliminare privind cercetările arheologice preventive din anul 2017 în situl Milești III (raionul Nisporeni, Republica Moldova) – Vlad Vornic, Ion Ciobanu, Sergiu Popovici (ANA Chișinău), Andrei Corobcean (U Chișinău)

Situl arheologic Milești III (raionul Nisporeni, Republica Moldova) a fost semnalat în primăvara anului 2017, cu ocazia efectuării periegezelor pe traseul gazoductului proiectat Ungheni – Chișinău. În toamna anului trecut, în cuprinsul sitului au fost demarate săpături arheologice preventive, care urmează a fi desfășurate și în acest an. Drept rezultat al săpăturilor executate, a fost dezvelită o suprafață de circa 180 m², fiind descoperite 23 de gropi, o platformă de pietre, resturi răzlețe de la o locuință de suprafață și un bogat material arheologic, care aparțin la două orizonturi cultural-cronologice. Majoritatea complexelor este de atribuit unei așezări de tip Sântana de Mureș – Černjachov din secolul al IV-lea p.Chr. Aceleași așezări din perioada migrației goților îi aparțin și cele mai multe dintre materialele recuperate, constând din ceramică specifică, diferite accesorii vestimentare de metal (fibule, catarama) și unelte sau ustensile de uz casnic, lucrate din fier, piatră și os. Câteva gropi menajere, un vârf de săgeată de bronz cu trei aripioare și o parte din ceramica lucrată cu mâna descoperită pot fi atribuite unui nivel de locuire databil în Hallstatt-ul târziu (secolele VI–V a.Chr.).

O abordare statistică asupra ceramicii de tip Sântana de Mureș – Černjachov. Studiu de caz: necropolele de la Bârlad – Valea Seacă și Mihălășeni – Vlad-Andrei Lăzărescu (IAIAC)

Prelucrarea statistică a datelor arheologice constituie un instrument interpretativ indispensabil unei abordări științifice moderne, cantitatea și diversitatea datelor rezultate în urma cercetărilor de teren fiind perfect adaptate unor asemenea demersuri. În același timp, analiza contextuală a acestor date contribuie, la rândul său, în mod esențial, la identificarea unor „tipare statistice” care pot genera interpretări noi, odată trecute prin filtrul rațiunii critice.

Ceramica arheologică reprezintă una dintre categoriile de artefacte care se pretează unei abordări de acest gen datorită diversității, dar, mai ales, cantității considerabile pe care o implică. Se are în vedere analiza comparativă a două loturi ceramice provenite din contexte arheologice închise, respectiv din două dintre cele mai mari necropole aparținând mediului cultural cunoscut sub numele de Sântana de Mureș – Černjachov: Bârlad – Valea Seacă, județul Vaslui (547 morminte) și Mihălășeni, județul Botoșani (520 morminte). Relativă suprapunere cronologică a celor două situri, dar, mai ales, persistența lor pe întreaga durată a epocii timpurii a migrațiilor, contribuie activ la stabilirea unor modele relative în ceea ce privește interpretarea arheologică a variației datelor prelucrate statistic. Baza de date necesară unui asemenea demers este constituită de 1646 recipiente ceramice întregi sau întregibile (Bârlad – Valea Seacă = 660 vase; Mihălășeni = 1012 vase), care au fost comparate individual prin intermediul unui software dedicat, similaritățile/disimilaritățile fiind exprimate prin ceea ce se numește „distanță” dintre indivizii analizați. Efortul final al unui astfel de demers de tip „big data” s-a concretizat sub forma unei matrici de 1646 × 1646 indivizi (însușind un număr de aproximativ 1,4 milioane de elemente unice ale matricii), prelucrate statistic prin intermediul mai multor metode (ex. Cluster Analysis, Principal Component Analysis, non-Metric Dimensional Scaling etc.), care a relevat existența unor diferențe interesante la nivelul celor două situri arheologice.

De la Romula la Pietroasa. Despre câteva mici fragmente din aur – Rodica Oanță-Marghitu (MNIR)

Tema comunicării o reprezintă peste 100 de mici foițe de aur tăiate în diferite forme geometrice, piese transferate de la Muzeul Național de Antichități/Institutul de Arheologie în patrimoniul Muzeului Național de Istorie a României. Conform informațiilor existente în registre, setul de fragmente asupra căruia s-a concentrat atenția ar fi provenit din vechile săpături de la *Romula*. Pieseile reprezintă însă, în realitate, foițele subțiri, de aur, atent lustruite, montate sub o parte din granatele care împodobeau odată piesele Tezaurului de la Pietroasa. Comunicarea se va concentra pe două direcții. Mai întâi, se va încerca trasarea istoriei acestor mici fragmente, încercându-se identificarea originii confuziei care a planat asupra lor mai bine de un secol. Ulterior, vor fi evidențiate caracteristicile și particularitățile foițelor și, în funcție de formele speciale ale unora dintre acestea, se va încerca identificarea pieselor din care provin.

Infiltrarea slavilor în regiunea Ciucului – István Botár (MSC Miercurea Ciuc)

Ciucul, situat în bazinul intramontan al Carpaților Răsăriteni, a fost probabil una dintre primele zone atinse de slavii care s-au așezat în Transilvania. Deși au fost formulate mai multe ipoteze privind cronologia acestui proces, datele arheologice locale erau, până acum, inexistente. Însă în anul 2017, au fost documentate, lângă Miercurea Ciuc, mai multe locuințe semi-adâncite, al căror material arheologic poate fi atribuit orizontului pe care îl numim „slav”. Datarea ^{14}C a câtorva dintre materiale a furnizat, în sfârșit, și repere cronologice independente pentru clarificarea etapelor de infiltrare/așezare a slavilor în Transilvania de est.

Cercetări arheologice preventive la situl Tuzara I (raionul Călărași, Republica Moldova). Considerații preliminare – Andrei Corobcean (U Chișinău), Vlad Vornic, Ion Ciobanu, Sergiu Popovici (ANA Chișinău)

În toamna anului 2017, au fost realizate cercetări arheologice preventive în așezarea medievală timpurie Tuzara I (raionul Călărași, Republica Moldova), cu scopul de a cerceta complexele și a recupera vestigiile din sectorul destinat amenajării gazoductului Iași – Ungheni – Chișinău. Descoperit în anul 2015, situl respectiv este amplasat pe panta nordică a văii râului Bâc, la 0,8 km NV de satul Novaci și cca 3 km VNV de comuna Tuzara, având o suprafață estimată de 170×70 m. Secțiunea cercetată a cuprins o suprafață totală de 540 m^2 , fiind trasată de la V spre E, pe o lungime de 180 m. În urma săpăturilor, au fost identificate și cercetate complexe arheologice, precum locuințe adâncite, aglomerații de lut ars și gropi menajere. Cercetarea complexelor și a materialului ceramic recuperat a permis atribuirea așezării perioadei secolelor VI–VII p.Chr. În extremitatea estică a secțiunii investigate, a mai fost descoperit un mormânt de înhumăție, cu numeroase mărgelile de sticlă în zona picioarelor, atribuit culturii sarmatice din secolele I–III p.Chr. Acest complex, alături de descoperirea prin cercetările de suprafață a unei calote craniene umane și a unui fragment de amforă romană, indică existența, în partea de est a sitului, a unei necropole sarmatice, care a fost suprapusă parțial sau în totalitate de așezarea datată în secolele VI–VII p.Chr.

București – Ciurel. Cercetările arheologice preventive din 2016–2017 – Mircea Negru (U „Spiru Haret”), Cristian Schuster (IAB), Florentin Munteanu (CI), Vlad Cărăbiș (IAB), Nicolae Ionescu (CI), Alin Diaconu (CI), Ruxandra Munteanu (CI), Alexandra Comșa (IAB)

Cercetările arheologice de la București – *Ciurel* au început în luna octombrie 2016 și au continuat, cu întreruperi, până în luna decembrie 2017. În cursul investigațiilor, au fost identificate și

cercetate 124 de complexe arheologice, care aparțin primei epoci a fierului, secolelor VI–VII, IX–X și XIX–XX.

Din prima epocă a fierului datează o serie de resturi ale unor locuințe și gropi. În interiorul acestora din urmă, au fost descoperite fragmente de vase ceramice, lucrate din pastă de trei categorii (grosieră, semigrosieră și fină). Repertoriul formelor este relativ restrâns, fiind reprezentat de recipiente de provizii, oale, castroane și, mai rar, căni, cești și vase în miniatură.

Din perioada culturii Ipotești – Căndești datează un număr de opt locuințe semi-îngropate (bordeie). Unele aveau plan rectangular, iar altele un plan neregulat. În interiorul fiecărei bordei se afla câte un cuptor de bucătărie, dar au fost documentate și locuințe cu mai multe cuptoare.

Materialul arheologic constă aproape exclusiv din ceramică, fragmente de vase modelate cu mâna sau la roată, fusaiole, vâltuci. O analiză amănunțită a ceramicii descoperite indică analogii cu vase ceramice similare descoperite în contexte arheologice datate în secolele VI–VII.

În cursul săpăturilor arheologice, spre limita de sud-vest a sitului arheologic, a fost descoperită și o locuință semi-îngropată aparținând culturii Dridu. În interiorul acesteia, au fost descoperite fragmente de vase ceramice specifice, decorate cu linii, benzi de linii orizontale incizate și benzi de linii în val incizate.

Secolelor XIX–XX i-au fost atribuite complexe care aveau în umplutura lor fragmente de vase ceramice cu smalt. Cu siguranță, prin inventarul lor și/sau poziția stratigrafică, o serie de șanțuri pentru conducte de apă și gaz metan, cabluri electrice, lucrări de canalizare, respectiv o serie de gropi rectangulare de mici dimensiuni fără material arheologic, pot fi atribuite secolului XX.

Materialele arheologice descoperite au fost înregistrate în inventarul de șantier și se află în curs de prelucrare, în vederea publicării raportului de cercetare.

Descoperiri funerare recente din perioada medievală timpurie la Mureșul de Jos. Mormintele de la Pecica Est – Smart Diesel (jud. Arad) – Florin Mărginean (CM Arad), Adrian Ursuțiu (IAIAC), Erwin Gáll (IAB)

Cercetările arheologice preventive efectuate în anii 2016 și 2017, cu ocazia unor lucrări edilitare de amenajare a unor spații pentru comerț și servicii de către firma *Smart Diesel*, în partea estică a orașului Pecica (județul Arad), au scos la iveală atât părți din așezări, cât și din morminte aparținând unor spații funerare, care vin să completeze cu date noi vidul de informații referitor la habitatul și practicile funerare din perioada de sfârșit a primului mileniu creștin în această microregiune a Bazinului Carpatic.

Mormintele descoperite în cele două campanii sunt orientate în mare parte pe direcția E–V (șase), ceea ce permite o datare în primele două treimi ale secolului al VII-lea, însă prezența altor trei morminte cu orientare V–E ridică întrebarea dacă nu cumva au fost cercetate, de fapt, două necropole/grupuri de morminte din perioade diferite.

Campania Sighișoara 2017, punctul Necropolă – Daniel Spânu (IAB)

În campania de săpături arheologice sistematice, desfășurată la Sighișoara în septembrie 2017, colectivul format din Erwin Gáll și Daniel Spânu a investigat o suprafață din extremitatea de nord-est a punctului *Necropolă*, situat la poalele *Dealului Viilor*. Cu acest prilej, a fost cercetată o suprafață de 47 m², care a rezultat din deschiderea și epuizarea a două secțiuni (una de 9 × 3 m, cealaltă de 10 × 2 m), separate de un martor stratigrafic de 1 m lățime. Cu excepția unei gropi cu puține oase de animale și materiale ceramice din secolul al VIII-lea, în suprafețele cercetate în această campanie nu au fost identificate complexe arheologice. Această situație evidențiază identificarea unei margini a sitului cercetat. Cu alte cuvinte, prin săpăturile din 2017 a putut fi stabilită limita de nord-est a punctului arheologic numit convențional *Necropolă*. Vestigiile funerare din secolele al III-lea, al IV-lea, al VI-lea și

al XII-lea, descoperite anterior în acest punct, nu s-au extins până spre această limită. Cercetările viitoare vor trebui amplasate la vest de suprafețele investigate până acum în punctul *Necropolă*.

O așezare medievală timpurie la sud de Tomis – Cristina Paraschiv-Talmațchi, Constantin Șova (MINAC)

Construirea unui imobil, în partea de sud a municipiului Constanța, a oferit autorilor, în octombrie 2017, posibilitatea cercetării unor complexe din secolul al X-lea p.Chr. Acestea fac parte dintr-o așezare medievală timpurie, constituită la sud de valul de piatră, în dreptul castrului XXVI (Tocilescu)/I (Schuchhardt). Anterior, în vecinătatea terenului pe care s-a efectuat cercetarea, au fost găsite câteva fragmente ceramice specifice perioadei. Descoperiri similare au fost înregistrate, în anul 1986, la circa 350 m NV, în apropierea stadionului „Portul”.

În timpul cercetării, au fost identificate opt locuințe adâncite (bordeie), dotate cu cuptoare de piatră, scobite într-unul dintre pereți sau în pământ cruțat. Atât cât au putut fi studiate, s-a constatat că locuințele aveau podele din lut și pereții căptușiți uneori cu pietre. Din inventarul acestora făceau parte vase ceramice (arse în atmosferă reducătoare și oxidant, unele cu mărci de olar), fusaiole, împungătoare din os, gresii și cărămizi cu șanțuri de la ascuțit diverse obiecte. Au fost descoperite și trei fragmente arhitectonice din marmură, care proveneau de la construcțiile anticului Tomis și care au fost refolosite în perioada medievală timpurie.

[Piese de podoabă și accesorii vestimentare descoperite în partea sud-estică a necropolei medievale de la Capidava] – Zeno Karl Pinter (U Sibiu/ICSU Sibiu), Claudia Urduzia (MN Brukenthal)

Necropola medievală de la Capidava a fost descoperită și cercetată, începând cu anul 2010, în sectorul X al cetății (la est de aceasta), pe terasa notată convențional B. Colectivul de cercetare a inclus membri ai Muzeului de Istorie Națională și Arheologie din Constanța și ai Universității „Lucian Blaga” din Sibiu. Prezentarea are în vedere partea sud-estică a necropolei, din care au fost cercetate până în prezent 30 morminte, celelalte urmând să facă obiectul unor studii viitoare. Din inventarul mormintelor menționate pot fi notați butoni din sticlă și verigi, inele, cercei și monede din bronz. Pe baza acestora, necropola poate fi atribuită cronologic secolului al X-lea și începutului secolului al XI-lea.

Despre raportul dintre fortificație și viață în epoca bizantină. Studiu de caz: Nufăru, jud. Tulcea – Oana Damian (IAB), Mihai Vasile, Andra Samson (MNIR)

Cercetările arheologice – programate și preventive – desfășurate în situl din intravilanul localității dunărene Nufăru au pus în evidență o viață, acoperind trei secole, corespunzătoare unei fortificații bizantine ridicate *a fundamentis* la finele secolului al X-lea. Pe baza analizei descoperirilor din câteva puncte, concentrate cu precădere în zona nordică a așezării (pe străzile Arheologiei, Cetății și Portului), au fost evidențiate raporturile spațiale și cronologice dintre curtea bizantină și locuire – din interiorul fortificației sau extinsă dincolo de zidurile acesteia, spre malul fluviului –, cu necropola aferentă.

Boli dentare și osoase evidențiate la locuitorii așezării medio-bizantine de la Nufăru (jud. Tulcea) – Gabriel Vasile (IAB)

Cercetările arheologice de la Nufăru, demarate în anul 1978, au făcut cunoscută prezența mai multor nuclee cimiteriale care aparțin populației medio-bizantine. Mormintele sunt încadrate în perioada cuprinsă între mijlocul secolului al XI-lea și începutul secolului al XIII-lea.

Materialul scheletic analizat provine din 266 de complexe funerare, cercetate în punctele *Trecere bac* (247 de complexe, în care au fost identificați 293 de indivizi), *Piatră* (15 complexe funerare, cu tot atâția subiecți) și *Centrul de informare turistică* (patru complexe funerare, cu patru indivizi). Studiul este concentrat pe identificarea bolilor aparatului dentar și maladiilor osoase, urmărindu-se în principal aspecte care privesc etiologia, manifestarea, frecvența și interpretarea acestora. Starea de sănătate a populațiilor medio-bizantine dobrogene este reflectată prin prezența unui spectru larg de patologii, după cum urmează:

1. maladii sau anomalități congenitale și neuromecanice (coaste fuzionate, coaste bifurcate, coaste supranumerare, sacralizare, lombalizare, sindrom Klippel-Feil, fuziune atlanto-occipitală și spină bifidă ocultă);
2. boli dentare și patologii asociate maxilarelor (tartru dentar, carii dentare, pierderi dentare *ante mortem*, abces dentar, hipoplazia smalțului dentar, tulburări de dezvoltare dentară și asimetrie dentară);
3. boli articulare (osteoartroză, hernie discală, hiperostoză scheletică difuză idiopatică, artropatii erozive și tasare vertebrală);
4. traumatisme (fracturi vindecate și lovituri cauzatoare de moarte);
5. boli infecțioase (periostită, osteomielită și deviație de sept nazal);
6. tulburări metabolice și endocrine (*cribra cranii*, *cribra orbitalia* și scorbut infantil);
7. boli neoplazice (osteom, osteom osteoid și osteocondrom).

Așezări fortificate, cete înarmate și formațiuni politice prestate la românii de la est de Carpați în secolele IX–XIII – Ion Tentiuc (MNIM Chișinău)

Cercetările arheologice din ultimele decenii au adus contribuții importante la cunoașterea nivelului de dezvoltare social-economică a comunităților românești din regiunile de la est de Carpați în perioada Evului Mediu timpuriu. Coroborarea surselor arheologice de informații documentelor scrise a permis conturarea, cu destulă exactitate, a diverselor aspecte privind structurile politice ale românilor din secolele IX–XIII, dar și a raporturilor lor cu migratorii târzii.

Perioada de relativă stabilitate economică și politică din secolele VIII–IX în spațiul est-carpatic, pusă în legătură, pe de o parte, cu instituirea așa-numitei „*Pax hazarica*”, atunci când statul hazar de la nordul Mării Caspice a temperat pătrunderea spre vest a nomazilor, iar, pe de altă parte, cu reluarea comerțului pe drumul din Scandinavia spre Bizanț, „*de la varegi la greci*”, deschis la sfârșitul secolului al VIII-lea și începutul secolului al IX-lea, a condus la consolidarea comunităților românești, manifestată printr-o adevărată „explozie” demografică. Dezvoltarea economică stabilă a întărit uniunile de obști din spațiul carpato-nistean.

Apariția pericolelor externe, în secolul al IX-lea, a accelerat procesele de constituire a formațiunilor teritorial-politice, de nivel regional. Sunt construite așezări fortificate cu șanțuri, valuri de pământ și palisade. În regiunile de est ale spațiului carpato-nistean, inclusiv în Bucovina de nord, au fost identificate peste 100 de așezări întărite, atribuite populației românești sau româno-slave, dateate în secolele IX–XIII. Crește mult numărul armelor, iar categoriile de armament și echipament militar se diversifică.

Izvoarele scrise (bizantine, nordice, vechi rusești) confirmă existența la est de Carpați a structurilor politice prestate sau statale, numite „*Vlăchen lant*” („*tara vlahilor*”) sau „*Болоховская земля*” („*tara bolohovenilor*”). Deja la începutul secolului al XI-lea apar mențiuni privind implicarea cetelor înarmate ale românilor în acțiuni militare în/cu statele limitrofe.

Sursele arheologice și scrise atestă importante schimbări calitative, sociale și politice în societatea medievală românească timpurie. Acestea erau în deplină consonanță cu fenomenele similare din Europa centrală și de vest.

Câteva observații privind necropola de la Caransebeș – Centru, faza timpurie (secolele XI–XII) – Silviu Oța (MNIR), Adrian Ardeț (MJERG Caransebeș)

Cercetările arheologice de la Caransebeș, din zona centrală a municipiului, desfășurate în cursul anului 1988, au dus la descoperirea unui monument de cult și a necropolei aferente acestuia. Interpretările în ceea ce privește monumentul de cult au fost diverse, începând de la biserică ortodoxă până la mănăstire franciscană.

Mai puțin discutată a rămas faza timpurie a cimitirului. Din necropolă, au fost publicate doar câteva morminte, fără ilustrația și inventarele aferente. În cursul anului 2017, autorii au avut acces la două piese din cimitirul menționat. Este vorba de două brățări bizantine, databile în cursul secolelor XI–XII, executate din bronz, în tehnica turnării, ornamentate cu puncte și linii incizate sau cu linii adâncite, paralele.

Ambele exemplare se înscriu într-un spațiu mai larg din sudul și estul Banatului, unde artefactele balcanice sunt predominante în secolele amintite și la începutul veacului al XIII-lea (Berzovia – *Pătruieni*, Obreja – *Sat Bătrân*, Caransebeș – *Măhala*, Cuptoare – *Sfogeia*, Nicolinț – *Râpa Galbenă*, Gornea – *Căunița de Sus*, Svinița – *Km fluvial 1004* și un punct necunoscut, Ilidia – *Funii*, Banatska Palanka, Vrșac, Botoș – *Mlaka*, Șopotu Vechi – *Mărvilă*, Cladova – *Dealul Carierei*, Pescari – *Malul Dunării*, Moldova Veche – *Rât* și *Malul Dunării*, Kuvín, Vojlovica – *Humka Azotara*, Drencova, Duplija, Arača, Omolica).

Biserica fortificată din Cislădie (jud. Sibiu). Investigații arheologice și interpretări – Maria Crîngaci Țiplic (ICSU Sibiu), Ioan Marian Țiplic (U Sibiu)

Cislădia, la fel ca Sibiu, este o localitate întemeiată în timpul regelui arpadian Geza al II-lea (1141–1161) și face parte dintre așezările planificate de colonizare germane. Deși prima mențiune documentară provine din anul 1323, când este atestată direct ca oraș, biserica romanică indică o vechime a localității încă din jurul anului 1200. Biserica romanică din Cislădie reprezintă, ca mărime, a treia biserică romanică din Transilvania secolului al XIII-lea, cu o lungime de 44,7 m, după biserica din Cincu (cca 52,5 m) și cea din Sibiu (cca 46,5 m). De-a lungul secolelor, biserica a fost transformată și modernizată. Principalele modificări au fost realizate în perioada 1430–1530, când biserica a fost fortificată și interiorul transformat în stil gotic. Biserica din Cislădie a deținut și deține, în ansamblul său, un patrimoniu foarte valoros și spectaculos.

În urma demarării unui amplu proiect de restaurare, a fost inițiat și un proiect de cercetare arheologică, în cadrul căruia a fost efectuată o primă serie de sondaje arheologice. În prezentare sunt expuse rezultatele cercetărilor arheologice obținute pe baza celor trei secțiuni efectuate în exteriorul bisericii și în cele două casete din interiorul bisericii.

Săpături noi la Curtea Domnească din Târgoviște și date arheometrice. Studiu comparat asupra rezultatelor radiocarbon obținute pe material osteologic și pe mortarele din zidărie – Gheorghe Olteanu, Florin Petrică, Petre Diaconescu (CNMCD Târgoviște), Adrian Ioniță, Gheorghe Cantacuzino (IAB), Corina Simion, Iuliana Stanciu, Oana Gâza, Tiberiu Sava (IFIN-HH)

Cercetările arheologice la Curtea Domnească din Târgoviște au fost reluate în 2014, în zona Turnului Chindiei și a bisericii din apropiere (așa-numitul paraclis). Săpăturile din campania 2017 par să fi surprins, sub actuala biserică, urmele unui edificiu mult mai mic, constând într-o amenajare de pietre, care a servit foarte probabil ca bază a unei elevații de lemn, și câteva morminte care țin sau nu de acesta. Pentru datarea complexelor, dar și a diferitelor etape de construcție, au fost folosite metode tradiționale (stratigrafice, studiul monedelor și al diverselor artefacte), dar și analize radiocarbon (pe oase și mortare), care ridică noi semne de întrebare în privința începuturilor și evoluției Curții Domnești.

Apariția și evoluția orașului medieval de la Târgșoru Vechi, jud. Prahova. Datele arheologice

– Andrei Măgureanu (IAB), Alin Anton, Bogdan Ciupercă (MJIA Prahova), Cătălin Constantin (în proiect IAB)

Autorii își propun să analizeze dosarul arheologic al orașului medieval Târgșor. Beneficiind de absența suprapunerii unei locuiri moderne, orașul a suscitat interesul arheologilor de peste 60 de ani. În cursul numeroaselor campanii de cercetare au fost identificate o curte domnească, patru biserici și o mănăstire, alături de numeroase alte structuri de locuire care formau, în fapt, orașul. Cartarea pieselor cu valențe cronologice permite elaborarea unor ipoteze referitoare la apariția și evoluția în timp și spațiu a orașului medieval.

Săpături de salvare în preajma Curții Domnești de la Suceava

– Monica Dejan, Ștefan Dejan (MB Suceava)

Curtea Domnească este unul dintre cele mai importante vestigii care se mai păstrează din epoca de glorie a Sucevei, când aceasta era principala reședință a domnitorilor Moldovei. Astăzi, din această construcție se mai păstrează câteva ziduri care nu depășesc 1,5 m înălțime. Situația se explică prin reconfigurarea spațiului în epoca ulterioară, când palatul, cu întreaga sa curte, se ruinează, iar în zonă se vor construi case. În plus, în zona centrală va fi trasat un drum, care va despărți capela (Biserica „Sfântul Ioan Botezătorul”) de Curtea Domnească. În consecință, spațiul care astăzi este perceput ca aparținând Curții Domnești este mult mai mic decât ceea ce reprezenta în Evul Mediu acest ansamblu. Cele mai ample cercetări au fost realizate în deceniile șase și șapte ale secolului XX și au atins atât zona în care se găseau ruinele propriu-zise, cât și spațiul de la nord, est și vest. Ulterior, în deceniile opt și nouă ale secolului trecut, cercetările s-au restrâns la zona ruinelor, având în vedere că terenul care înconjură curtea a fost ocupat de construcții.

În continuare, solicitarea de a se realiza construcții în imediata apropiere a parcului arheologic, așa cum este numită astăzi ruina (fără să existe vreo amenajare sau o preocupare cu privire la identificare și, cu atât mai puțin, la punere în valoare), a oferit posibilitatea de cercetare a unor parcele, pe care s-a construit ulterior. Aceste cercetări se fac pe suprafețe foarte restrânse, care nu depășesc câteva zeci de metri pătrați. Toate aceste mici sondaje sunt însă importante, pentru că ele au fost corelate cu cercetările mult mai întinse făcute în anii '50–'60 ai secolului trecut, când spațiul a fost eliberat de casele din zonă și pregătit pentru construirea blocurilor din zona centrală a orașului.

O primă astfel de cercetare s-a realizat în anul 1998, la sud de gardul care încercuiește zona Curții Domnești, cu rezultate care au adus întregiri săpăturilor anterioare: descoperirea, pe câteva suprafețe, a pavajului din vremea domniei lui Alexandru cel Bun, realizat din dale de piatră, în rosturile căruia s-a descoperit o monedă emisă de acest domnitor. În anul 2005, în imediata apropiere a zonei cercetate în anul 1998, de pe o suprafață restrânsă, răvășită de intervenții moderne, a fost recoltat un bogat material arheologic, constând din fragmente ceramice smălțuite și fragmente de cahle. O bună parte din clădirea Liceului de Artă suprapune partea vestică a ruinelor curții. Cercetările arheologice din anul 2001 au adus la lumină ziduri demantelate până la câteva asize, precum și fragmente ceramice și monede. În apropierea bisericii „Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul”, fostă capelă a curții, ridicată de Vasile Lupu pe locul unei biserici mai vechi, au fost cercetate șase morminte, care aveau ca inventar monede datate între a doua jumătate a secolului al XV-lea și secolul al XVI-lea, demonstrând încă o dată existența unei biserici mai vechi decât cea construită în anul 1642.

În prezent, centrul orașului Suceava nu mai permite desfășurări de amploare din punct de vedere al cercetării arheologice. În aceste condiții, micile adăugiri la istoria fostei capitale a Moldovei sunt cu atât mai valoroase, cu cât dezvoltarea viitoare a orașului nu va mai îngădui, în curând, nici măcar astfel de demersuri.

Vasele de fontă descoperite în așezările Hoardei de Aur. Studiu de caz: Orheiul Vechi (Republica Moldova) – Ludmila Bacumenco-Pîrnău (IPC-AȘM Chișinău/IAI)

Autoarea prezintă rezultatele cercetării unor aspecte ale problemei utilizării vaselor de fontă în așezările cu caracter urban din cuprinsul Hoardei de Aur, luând ca studiu de caz eșantionul de piese descoperit în situl medieval Orheiul Vechi (Republica Moldova). În complexe studiate la Orheiul Vechi au fost găsite numeroase fragmente de ceaune de fontă, aflate în diferite stadii de uzură. Cercetarea abordează aspecte precum tipologia și cronologia relativă a vaselor de fontă descoperite la Orheiul Vechi, în comparație cu cele cunoscute din alte centre urbane controlate de hanii Hoardei de Aur în secolul al XIV-lea, atelierile de producere și căile pătrunderii acestora în așezarea mongolă din valea Răutului. Eșantionul supus analizei sistematice cuprinde artefacte recuperate din săpăturile arheologice efectuate la Orheiul Vechi în perioada anilor 1947–2017. Colecția bogată de fragmente de vase de fontă, acumulată de-a lungul deceniilor, reprezintă o mărturie valoroasă asupra vieții cotidiene și standardului de civilizație atins de așezările urbane din regiune în această perioadă.

Stema atribuită Țării de Jos a Moldovei, în lumina unei descoperiri de la Lărguța, raionul Cantemir, Republica Moldova – Eugen Nicolae (IAB)

În urmă cu peste două decenii, cu ocazia publicării unor descoperiri monetare de la Suceava, o emisiune moldovenească puțin cunoscută, situată de Octavian Iliescu în perioada 1432–1457, a fost atribuită lui Ștefan al II-lea, pe baza asemănării dintre „sigla heraldică” obscură de pe revers și aceea însoțind scutul de pe reversul unora dintre emisiunile deja atribuite principelui. Tot atunci, a fost formulată ipoteza că această „siglă heraldică”, având aspectul literei Π surmontată de cruce, era stema Țării de Jos a Moldovei. Ulterior, aceeași figură, de data aceasta foarte clară, a fost observată pe inelul sigilar al comisului „pan Galeș” (epoca lui Ștefan cel Mare), descoperit la Orheiul Vechi (Trebujeni, raionul Orhei, Republica Moldova). Recent, Lilia Dergaciovă a confirmat, în teza de doctorat susținută la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, pe baza unui material nou, mai bine conservat, atât existența unor emisiuni monetare cu această „siglă heraldică” plasată în scut, pe revers, cât și atribuirea lor lui Ștefan al II-lea (în perioada asocierii la domnie cu Iliaș, când stăpâna în Țara de Jos). O piesă excepțională, pe care autorul a examinat-o în anul 2016, într-o colecție privată, se adaugă dosarului. Este vorba de un fier de marcat caii, cu un semn de aceeași formă, descoperit întâmplător, împreună cu monede ale Hoardei de Aur și moldovenești, la Lărguța. Pe baza analogiilor menționate, el poate fi datat în secolul al XV-lea. Analiza datelor disponibile întărește ideea că „sigla heraldică” prezentă pe toate aceste piese este stema Țării de Jos. Aspectul ei geometric sugerează că provine din sistemul de semne (tamgale) din epoca Hoardei de Aur, fiind probabil adoptată în această formă (cu cruce) imediat după separarea, în 1369, a principatului Țării de Jos de imperiul oriental.

Rezultatele cercetării arheologice a necropolei medievale de la Lozova, Republica Moldova – Ion Ursu (UPS Chișinău), Vlad Vornic (ANA Chișinău), Ludmila Bacumenco-Pîrnău (IPC-AȘM Chișinău/IAI)

Situl medieval de la Lozova – *La hotar cu Vornicenii* a fost cercetat pe parcursul mai multor ani (2007, 2010–2011, 2014–2015), fiind descoperite câteva niveluri de locuire din perioada medievală. Dintre acestea, de o cercetare mai îndelungată s-a bucurat necropola creștină din secolele XIV–XV, care coincide cronologic cu faza târzie de dominație tătar-mongolă și începutul formării statului medieval Moldova. Până în prezent, se cunosc 109 morminte, pe o suprafață de peste 400 m², ceea ce constituie doar o parte din necropolă, suprafața ei fiind mult mai mare. În procesul de cercetare a sitului au fost cuprinse mai multe științe interdisciplinare, ale căror metode s-au aplicat cu succes. Până la intervenția propriu-zisă în sol, prin excavare, s-au efectuat prospecțiuni geofizice, prin scanarea

subsolului, în scopul identificării zonelor care urmau a fi cercetate. De asemenea, prin tehnici speciale, s-a reușit prelevarea de probe de către specialiștii paleopedologi, în vederea analizei structurii solului. Materialul osteologic a fost înregistrat, colectat și cercetat de către antropologi direct din sit, astfel precizia datelor acumulate fiind foarte înaltă.

Cercetarea amplă, prin utilizarea metodelor interdisciplinare, a dus la rezultate remarcabile, care au permis reconstituirea mediului fizico-geografic și biologic, a habitatului, a vieții materiale și spirituale, determinarea tipului antropologic și a structurilor sociale, precum și datarea sitului.

Date arheologice despre cimitirul bisericii evanghelice din Saschiz (secolele XV–XVII) – Daniela Marcu Istrate (IAB)

Biserica evanghelică din Saschiz a fost construită la sfârșitul secolului al XV-lea, fiind una dintre cele mai reprezentative clădiri ecleziastice fortificate din sudul Transilvaniei.

Cercetarea arheologică a acestui monument a scos la iveală câteva zeci de morminte dispuse neregulat în exterior, în jurul bisericii, precum și câteva morminte interioare. Necropola exterioară este rarefiată, mormintele sunt repartizate inegal, iar suprapunerile sugerează existența unor locuri de înmormântare familiale. Dintre mormintele interioare, se remarcă în mod deosebit câteva cripte, conținând înmormântări practicate, cel mai probabil, în ultimele decenii ale secolului al XVII-lea.

Comunicarea prezintă sintetic aceste descoperiri, analizează relația mormintelor cu biserica și evidențiază câteva elemente inedite de ritual funerar.

Cupe boierești din secolul al XVI-lea descoperite în stânga Prutului – Silviu Andrieș-Tabac (CH–Președinția Republicii Moldova), Mihai Ciocanu (SGHA Republica Moldova)

Vasele pentru băut – cupele, paharele, potirele și pocalele – comportă o funcție uzuală, una simbolică, consemnând statutul social al proprietarului, comanditarului sau donatorului și una economică, de teaurizare, mai ales atunci când sunt confecționate din metale prețioase, ornamentate cu finețe artistică și dotate cu inscripții speciale.

Până în prezent, în istoriografia românească au fost semnalate cinci cupe boierești moldovenești din secolul al XVI-lea, prin contribuțiile lui Constantin Moisil, Alexei V. Oreșnikov, Constantin Cihodaru și Corina Nicolescu, alți cercetători aducând diferite precizări la atribuirea sau datarea lor: cupa lui Lupu Huru din 1580; paharul logofătului Lupu Stroici din 1591; cupa de danie a marelui postelnic Drăgan și a soției sale, Irina, datată circa 1597–1600; cupa vistiernicului Tăutul Vranceanul și a soției sale, Ana Tăutuleasa din Cordăreni, de la 1600; cupa uricarului Ieremia Băseanul și a soției sale, Varvara, de la cumpăna secolelor XVI–XVII.

Acestor cinci pahare, desemnate în legenda slavonă prin termenul „kyna”, însemnând cupă, li se adaugă alte patru cupe de argint, mai vechi, descoperite în stânga Prutului. Informațiile despre ele au fost colectate de autori pe parcursul mai multor ani, în încercarea de a păstra orice date legate de descoperirea ilegală a unor depozite de obiecte medievale prețioase, care au intrat în colecții particulare, puțin sau deloc cunoscute, cercetătorilor rămânându-le doar date tehnice sumare și fotografii nu tocmai profesionale: a) cupa pârcălabului Mihu din 1530–1540 (descoperită în perioada interbelică în teritoriul satului Păruceni, în locul numit *Leu*, comuna Seliște, astăzi în raionul Nisporeni); b) cupa ușarului Hacico din 1551 (descoperită în raionul Ungheni); c) cupa panului Drușco din 1571 (loc de descoperire incert, dar legat de teritoriul raionului Noua Suliță, regiunea Cernăuți); d) cupa pârcălabului Copaci din a doua jumătate a secolului al XVI-lea (descoperită în pădurea din apropierea satului Cuncea, raionul Florești, fost în ținutul Sorocii).

Pagini din viața cotidiană a Timișoarei otomane în lumina unor obiecte din metal descoperite pe strada Lucian Blaga – Daniela Tănase (MNB Timișoara)

În anul 2014, au fost efectuate ample cercetări arheologice preventive în centrul istoric al municipiului Timișoara, ocazie cu care au fost descoperite vestigii care aduc contribuții importante cu privire la istoria cetății Timișoara în epoca medievală și în timpul stăpânirii otomane (1552–1716). Strada Lucian Blaga este situată în partea de sud a centrului istoric, fiind orientată de la nord la sud, între Piața Libertății și Piața Huniade, unde se află Castelul Huniade, monument istoric ale cărui prime fundații au fost edificate la începutul secolului al XIV-lea.

În nivelurile de locuire și în câteva complexe arheologice (locuințe) databile în epoca de stăpânire otomană, au fost descoperite obiecte de metal variate, care ilustrează aspecte ale vieții de fiecare zi: obiecte vestimentare și de încălțăminte, unelte de uz casnic, unelte de cizmărie, arme, vase din metal, lacăte și ferecături. Toate acestea scot în evidență faptul că în această parte a orașului au activat meșteșugari. Probabil că în această zonă au locuit și persoane din elita orașului.

100 de ani de arheologie (medievală) în județul Arad – Florin Mărginean (CM Arad)

Scopul prezentării este acela de a marca impactul cercetărilor arheologice în situri, databile în perioada medievală, de pe teritoriul județului Arad, în intervalul celor o sută de ani scurși de la Marea Unire din 1918. Autorul încearcă nu doar o simplă repertoriere a cercetărilor arheologice efectuate, fie ele sistematice, preventive (de salvare) sau simple periegheze, de altfel în mare parte cunoscute din literatura de specialitate, ci și a modului și condițiilor în care s-au realizat aceste investigații.

Fiind vorba de o perioadă relativ lungă de timp, un rol important în cercetarea și valorificarea informațiilor astfel obținute l-a jucat și regimul politic sub care s-au realizat astfel de investigații, care, în final, a avut o influență și asupra modului de a scrie istoria.

În funcție de regimurile care s-au succedat în cei o sută de ani, autorul a împărțit perioada analizată în trei mari etape, după cum urmează:

1. perioada 1918–1947;
2. perioada 1947–1989;
3. perioada 1989–2018.

La final, autorul formulează concluzii care speră să fie sugestive în ceea ce privește nivelul atins în cercetarea vestigiilor medievale în decursul celor o sută de ani, într-o microregiune importantă a Bazinului Carpatic, în care râul Mureș a jucat un rol definitoriu.

LISTA ABREVIERILOR AFILIERILOR INSTITUȚIONALE

ANA Chișinău – Agenția Națională Arheologică, Ministerul Culturii, Chișinău, Republica Moldova
 CCA–ON Iași – Centrul de Cercetări Antropologice „Olga Necrasov” – Academia Română, Filiala Iași
 CH–Președinția Republicii Moldova – Cabinetul de Heraldică de pe lângă Președinția Republicii Moldova
 CI – Cercetător independent
 CM Arad – Complexul Muzeal Arad
 CNAIR SA București – Compania Națională de Administrare a Infrastructurii Rutiere, București
 CNBAR – Cabinetul Numismatic al Bibliotecii Academiei Române, București
 CNMCD Târgoviște – Complexul Național Muzeal „Curtea Domnească”, Târgoviște
 DAA–U Wisconsin – Department of Archaeology and Anthropology, University of Wisconsin, La Crosse, SUA
 DAI Berlin – Deutsches Archäologisches Institut, Berlin, Germania
 DCB–U Wisconsin – Department of Chemistry and Biochemistry, University of Wisconsin, La Crosse, SUA
 DJC Covasna – Direcția Județeană pentru Cultură Covasna
 DJC Dâmbovița – Direcția Județeană pentru Cultură Dâmbovița, Târgoviște
 FB–UAIC Iași – Facultatea de Biologie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași
 FC DCF–U București – Facultatea de Chimie, Departamentul de Chimie–Fizică, Universitatea din București
 FG–DGRM București – Facultatea de Geografie, Departamentul de Geografie Regională și Mediu, Universitatea din București
 FGG–DG București – Facultatea de Geologie și Geofizică, Departamentul de Geologie, Universitatea din București
 FIB – Facultatea de Istorie, Universitatea din București
 IAB – Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București
 IA–FR – Institutul de Antropologie „Francisc I. Rainer”, București
 IAI – Institutul de Arheologie, Iași
 IAIA – Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca
 ICEM–GS – Institutul de Cercetări Eco-Muzeale „Gavrilă Simion”, Tulcea
 ICSU Sibiu – Institutul de Cercetări Socio-Umane, Sibiu
 IFIN–HH – Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru Fizică și Inginerie Nucleară „Horia Hulubei”, București
 INAM Sofia – Institutul Național de Arheologie cu Muzeu, Sofia, Bulgaria
 INCDTP – Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru Textile și Pielărie, București
 IPC–AȘM Chișinău – Institutul Patrimoniului Cultural al Academiei de Științe a Moldovei, Centrul de Arheologie, Chișinău, Republica Moldova
 IPJ Hunedoara – Inspectoratul Județean de Poliție, Hunedoara
 IS–ER București – Institutul de Speologie „Emil Racoviță”, București
 IS–ER Cluj-Napoca – Institutul de Speologie „Emil Racoviță”, Cluj-Napoca
 MB Suceava – Muzeul Bucovinei, Suceava
 MCG Oltenița – Muzeul Civilizației Gumelnița, Oltenița
 MCR Sf. Gheorghe – Muzeul Carpaților Răsăriteni, Sf. Gheorghe
 MINAC – Muzeul de Istorie Națională și Arheologie, Constanța
 MJ Argeș – Muzeul Județean Argeș, Pitești
 MJ Buzău – Muzeul Județean Buzău, Buzău
 MJ Gorj – Muzeul Județean Gorj „Alexandru Ștefulescu”, Târgu Jiu
 MJERG Caransebeș – Muzeul Județean de Etnografie și al Regimentului de Graniță, Caransebeș
 MJIA Prahova – Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova, Ploiești
 MJ Satu Mare – Muzeul Județean Satu Mare

MJ Vâlcea – Muzeul Județean „Aurelian Sacerdoțeanu” Vâlcea, Râmnicu Vâlcea
MMB – Muzeul Municipiului București
MNB Timișoara – Muzeul Național al Banatului, Timișoara
MN Brukenthal – Muzeul Național Brukenthal, Sibiu
MNIM Chișinău – Muzeul Național de Istorie a Moldovei, Chișinău, Republica Moldova
MNIR – Muzeul Național de Istorie a României, București
MNIT – Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, Cluj-Napoca
MNUAI – Muzeul Național al Unirii, Alba Iulia
MO Craiova – Muzeul Olteniei, Craiova
MR Caracal – Muzeul Romanășului, Caracal
MSC Miercurea Ciuc – Muzeul Secuiesc al Ciucului, Miercurea Ciuc
PM Alba Iulia – Poliția Municipiului Alba Iulia
SGHA Republica Moldova – Societatea de Genealogie, Heraldică și Arhivistică „Paul Gore”, Chișinău, Republica Moldova
U „1 Decembrie 1918” Alba Iulia – Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia
U Aarhus – Aarhus University, Danemarca
U Bayreuth – Universităt Bayreuth, Germania
U București – Universitatea din București
U Chișinău – Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova
U Craiova – Universitatea din Craiova
U Debrecen – Debreceni Egyetem, Debrecen, Ungaria
U Edinburgh – University of Edinburgh, Marea Britanie
UPS Chișinău – Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”, Chișinău, Republica Moldova
U Köln – Universităt zu Köln, Germania
U Sibiu – Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu
U „Spiru Haret” – Universitatea „Spiru Haret”, București
U Texas – University of Texas, Austin, SUA
UV Târgoviște – Universitatea „Valahia”, Târgoviște